

Οι οικονομικές συνέπειες της δεύτερης διεύρυνσης της ΕΟΚ*

Κωστή Βαϊτσου

Μετάφραση από τα αγγλικά:

Α: Ρούφου και ΣΠ. Βασιλάκη

Έχει γίνει παραδεκτό ότι οι βαθύτεροι λόγοι της δεύτερης διεύρυνσης της ΕΟΚ είναι ουσιαστικά πολιτικοί. Ή διαπίστωση αυτή αληθεύει τόσο για τα υπάρχοντα μέλη όσο και για τις έντασσόμενες χώρες. Οι πολιτικές δυνάμεις είχαν τον κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της κατεύθυνσης των γεγονότων των σχετικών με τη διεύρυνση, καθώς επίσης και στον έπηρεασμό (προσδιορισμό), — όπως έδειξε σε μεγάλο βαθμό

η περίπτωση της Ελλάδας — των δρών της ένταξης. Σέ πολλά θεμελιώδη θέματα, όχι μόνο το ευρύ κοινό, αλλά και πύο συγκροτημένα ενδιαφερόμενα μέρη δέν είχαν συλλάβει αρκετά τίς πλήρεις οικονομικές συνέπειες που πηγάζουν από τη δεύτερη διεύρυνση της ΕΟΚ.

Ή περίπτωση αυτή δέν είναι ξένη στην δλη εξέλιξη της Κοινότητας. Κατά την ίδρυσή της — την πρώτη απόπειρα στην Ιστορία μιάς πληρέστερης οικονομικής δλόκληρωσης και ένσωμάτωσης τόσο μεγάλων τμημάτων της Δ. Ευρώπης χωρίς καταφυγή στό μέσο της στρατιωτικής κατάκτησης — ουσιαστικοί πολιτικοί ύπολογισμοί προσδιόρισαν τούς λόγους και τίς περιστάσεις του σχηματισμού της Κοινότητας. ΄Αντί-

* Οι σκέψεις που παρουσιάζονται στό άρθρο αυτό πρόκει-ται νά δημοσιευθούν από τό συγγραφέα σάν συμπεράσματα του βιβλίου των D. Seers and C. Vaitos (eds). *The Second Enlargement of the EEC: The Integration of Unequal Partners*, Macmillan, 1981. ΄Η μετάφραση στα έλληνικά του βιβλίου αυτού θά γίνει από τίς εκδόσεις Παπαζήση.

θετα, χωρίς να λείπει ή δική της ιδιαίτερη πολιτική ώθηση (τόσο έσωτερική, όσο και έξωτερική προς την ΕΟΚ), ή πρώτη διεύρυνση — με την ένταξη της Ίρλανδίας, Δανίας και του Ήνωμένου Βασιλείου — πραγματοποιήθηκε ταυτόχρονα με μιά άρκετά έκτεταμένη αξιολόγηση και συζήτηση των οικονομικών της συνεπειών, ιδιαίτερα στην περίπτωση του Ήνωμένου Βασιλείου. Η κίνηση όμως για τη δεύτερη διεύρυνση προωθήθηκε κατά κύριο λόγο, αν όχι αποκλειστικά, από πολιτικούς ύπολογισμούς.

Είναι τέτοια όμως ή φύση των Κοινοτικών συνθηκών και των δεσμεύσεων που προκύπτουν — ιδιαίτερα για τις συγκριτικά λιγότερο αναπτυγμένες έντασσόμενες Νοτιο-Ευρωπαϊκές χώρες — ώστε ή όλη εξέλιξη των οικονομικών τους θά επηρεασθεί σοβαρά από τη συμμετοχή τους σε μιά διευρυμένη ΕΟΚ. Αναμφίβολα, γεγονότα στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα άσχετα με την ΕΟΚ και διαφορετικοί τρόποι σύνδεσης της Ν. Ευρώπης με την Κοινότητα, θά είχαν όπωσδήποτε έξισου σοβαρές οικονομικές συνέπειες για τις έντασσόμενες χώρες. Στις ιστορικές διαδικασίες δέν έχουμε την πολυτέλεια να απομονώνουμε όρισμένα μόνο γεγονότα έτσι ώστε να εξακριβώσουμε τί θά μπορούσε ή τί θά είχε συμβεί στην περίπτωση που οι αντίστοιχες καταστάσεις είχαν εξελιχθεί διαφορετικά. Τά άλληλοεπηρεαζόμενα γεγονότα κινούνται με τόσο περίπλοκο τρόπο που δέν είναι πάντα εύκολο να διαχωρίσουμε, όπως στο έργαστήριο, τά αίτια και τά άποτελέσματα.

Υπάρχουν ώστόσο όρισμένα θεμελιώδη θέματα που συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τά μέτρα πολιτικής και τη λειτουργία της ΕΟΚ. Στις σελίδες που ακολουθούν εξετάζονται τό οικονομικό περιεχόμενο αυτών των θεμάτων και τά αντίστοιχα άποτελέσματά τους.

Για να έκτιμήσουμε τις συνέπειες της διεύρυνσης ιδιαίτερα για τις έντασσόμενες χώρες, χρειάζεται να λάβουμε πρώτα ύπόψη μερικούς σημαντικούς παράγοντες που χαρακτηρίζουν τη δομή καθώς επίσης και τις περιστάσεις μέσα στις όποιες θά πραγματοποιείται ή άλλαγή της ΕΟΚ των έννεα στην ΕΟΚ των δώδεκα:

Πρώτα, δέν μπορούμε να άποσυνδέσουμε, τις συνέπειες της ένταξης στην Κοινότητα από αυτές που πηγάζουν από τό σημερινό επίπεδο και τύπο ανάπτυξης των έντασσόμενων χωρών. Η κατάσταση ήμ-έκβιομηχάνισης τους και οι διαφθωτικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ τους και — τό σπουδαιότερο — μεταξύ αυτών και των σημερινών μελών της ΕΟΚ, θά επηρεάσουν θεμελιακά τη φύση της οικονομικής συμμετοχής τους στις ύποθέσεις της Κοινότητας, καθώς και τό περιεχόμενο της Ευρωπαϊκής όλοκλήρωσης. Οι έπιπτώσεις της ΕΟΚ στα υπάρχοντα μέλη δέν είναι παρόμοιες με τις αντίστοιχες που θά προκύψουν για τους τρεις νέους έταίρους έφθσον τό επίπεδο ανάπτυξης των τελευταίων (και ιδιαίτερα της Πορτογαλίας και της Ελλάδας) είναι ποιοτικά διαφορετικά από εκείνο που χαρακτηρίζει τους έννεα.

Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο είναι ή αναγνώριση του γεγονότος ότι οικονομικές πιέσεις έξωτερικές (ξένες) προς τη διεύρυνση και πέρα από τον τρόπο λειτουργίας της, θά έχουν — λόγω της εξέλιξης της παγκόσμιας οικονομίας — πολύ πιο σημαντικές συνέπειες για την οικονομική σκηνή της Δ. Ευρώπης από αυτές που θά έχει ή άλλαγή από έννεα

σε δώδεκα μέλη στην ΕΟΚ. Οι μεταβολές των γενικών πολιτικών και οικονομικών συνθηκών θά επηρεάσουν τη μελλοντική δομή της ΕΟΚ σε μεγαλύτερο βαθμό άπ' ό,τι ή ίδια ή ένταξη. Έπίσης, ή κρίση της Κοινότητας (σημαντικά επηρεαζόμενη από την παγκόσμια οικονομική κατάσταση) είναι πιθανόν να γίνει τό κεντρικό θέμα της διεύρυνσης προς τό Νότω και όχι αντίστροφα. Πάντως αν και ό διεθνής στασιμότητα, οι αύξανόμενες οικονομικές αντιθέσεις στην περιοχή του ΟΟΣΑ, και οι ενεργειακοί περιορισμοί, θά άποδειχθούν θέματα προσδιοριστικής σπουδαιότητας για τη Ν. Ευρώπη, από πολιτική άποψη και για την κοινή γνώμη των έντασσόμενων χωρών, ή είσοδος στην ΕΟΚ είναι πιθανό να συνδεθεί και να θεωρηθεί σε μεγάλο βαθμό ύπευθυνη για τά κοινωνικά και οικονομικά άποτελέσματα αυτών των βαθύτερων οικονομικών ρευμάτων.

Τρίτο, πρέπει να τονιστεί ότι, ενώ ή ένταξη άποτελεί ένα πολύ σημαντικό βήμα στην οικονομική ιστορία των τριών νοτιοευρωπαϊκών χωρών, παρ' όλα αυτά ακολουθεί την ίδια γενική πορεία που όλες τους έχουν πάρει στα τελευταία είκοσι περίπου χρόνια. Η συμμετοχή της Πορτογαλίας στην ΕΖΕΣ, ή Συμφωνία Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ, και τά άνοίγματα της Ίσπανίας προς τη διεθνή οικονομία μετά τό 1959, δείχνουν μιά κατεύθυνση παρόμοια με την ένταξη. Η τελευταία όμως άποτελεί αναμφισβήτητα μιά θεμελιώδη δέσμευση γενικότερης οικονομικής πολιτικής.

Τέλος, σαν άποτέλεσμα τόσο έξωτερικών παραγόντων όσο και της έσωτερικής δυναμικής της Κοινότητας, μιά διευρυμένη ΕΟΚ δέν μπορεί να ένταχθεί σε προκαθορισμένα σχήματα. Η πολιτική που θά εφαρμοστεί, τόσο στις τρεις έντασσόμενες χώρες, όσο και σε κοινοτικό επίπεδο, σχετικά με τον καταμερισμό της εργασίας μέσα σε μιά ένοποιημένη Ευρώπη, θά έχει μιά έντονη επίδραση στα άποτελέσματα της διεύρυνσης προς τη Ν. Ευρώπη. Έπομένως, οι προσδοκίες είναι πιθανό να ποικίλουν σημαντικά ανάλογα με όρισμένες βασικές πολιτικές αποφάσεις που θά πρέπει να πάρει ή Κοινότητα και ανάλογα με τον τρόπο που θά εξελιχθούν στην οικονομική τους ανάπτυξη οι τρεις έντασσόμενες χώρες της Ν. Ευρώπης. Τά διάφορα σενάρια — τοποθετούνται ανάμεσα στις δύο άκροφθες άκράιες περιπτώσεις: α) Η Ν. Ευρώπη, και ιδιαίτερα οι δύο λιγότερο αναπτυγμένες από τις τρεις έντασσόμενες χώρες (Πορτογαλία και Ελλάδα), μπορεί να εξελιχθεί σε οικονομική παραλλαγή των Πόρτο-Ρίκο της Ευρώπης. Αν και στο δεύτερο μισό αυτού του αιώνα ή πολιτική άποκιοκρατία έχει σχεδόν εξαφανιστεί, — και με αυτή την έννοια τό Πόρτο-Ρίκο είναι ένα άκραιο παράδειγμα — ή ιστορία παρουσιάζει διάφορους τύπους διαδικασιών οικονομικής όλοκλήρωσης που όδήγησαν σε άνοιχτες και / ή πιο έκλεπτυσμένες μορφές οικονομικής κυριαρχίας και έκμετάλλευσης. β) Στο άλλο άκρο, θά έπιτευχθεί μιά άληθινά ένοποιημένη Ευρώπη με βάση συνειδητά και άμεσα μέτρα που θά μειώσουν τις σημερινές αντιθέσεις στα επίπεδα παραγωγικότητας, περιεχομένου οικονομικής δραστηριότητας και κατά-κεφαλήν εισοδήματος μεταξύ των έταίρων; Αν συμβεί αυτό, τότε ό όρος «όλοκλήρωση» θά έλευθερωθεί από τον φετιχισμό — που του άποδίδεται κυρίως από τους οικονομολόγους — της έμφασης σε μέτρα πολιτικής (λ.χ. ή φιλελευθεροποίηση των έμποδίων στο έμπόριο, ή έναρμόνιση των οι-

κοινωνικών πολιτικών κλπ.). Αντίθετα, ο όρος «όλοκληρωση» γίνεται πολύ πιο ουσιαστικός και δραστηρικός όταν αναφέρεται στο βαθμό συγκρισιμότητας δομών και συμπεριφορών καθώς επίσης και στην έκταση στην οποία υπάρχει ανάλογη επίδοση μεταξύ των μερών των διευρυμένων κοινωνικο-οικονομικών μονάδων.(1).

Οι κεντρομόλες δυνάμεις που συγκεντρώνουν οικονομικές δραστηριότητες και ισχύ στη διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης, όπως και η απουσία σημαντικών διανεμητικών μέτρων από τις κοινοτικές πολιτικές κάνουν το δεύτερο σεναριο λιγότερο πιθανό. Άκόμα και μεταξύ των έννεα που — σε σχέση με τις τρεις εντασόμενες χώρες — βρίσκονται σε συγκρίσιμα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης, ή γεωγραφική συγκέντρωση βιομηχανίας και εισοδήματος σε Κοινοτικό επίπεδο συνέχισε να μεγαλώνει (2). Τέτοιες δυαδικές δομές διατηρήθηκαν ακόμα και σε περιόδους γρήγορης ανάπτυξης. Υπάρχουν πειστικές αποδείξεις ότι γεωγραφικά υπάρχει ένας βιομηχανικός πυρήνας μέσα στην ΕΟΚ. Επίσης υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στο κατά κεφαλήν εισόδημα και στο επίπεδο παραγωγικότητας όσο αυξάνεται ή απόσταση μεταξύ οποιασδήποτε περιφέρειας (region) και του κέντρου ενός τέτοιου Ευρωπαϊκού πυρήνα (3). Περιφερειακές διαφορές σε εθνικό επίπεδο έχουν ελαττωθεί σε πολλές περιπτώσεις χάρη στις αναδιανομητικές λειτουργίες του εθνικού κράτους, ενώ αντίθετα οι υπερεθνικές περιφερειακές διαφορές στην Εύρωπη είναι έντονες και συχνά μεγαλώνουν (4).

Οι διακλαδικές και περιφερειακές ανισότητες μεταξύ των κρατών μελών αυξήθηκαν με ακόμα ταχύτερο ρυθμό στα πρόσφατα χρόνια του στασιμοληθωρισμού. Έρωτήματα σχετικά με το σχηματισμό τεχνολογικών ιεραρχιών στη βιομηχανία και τη γεωγραφική τους κατανομή μέσα στην ΕΟΚ αποκτούν τώρα ιδιαίτερη βαρύτητα (5). Αν τέτοιες περιπτώσεις άνισης ανάπτυξης υπάρχουν μεταξύ μελών της Κοινότητας με γενικά πολύ πιο συγκρίσιμες παραγωγικές δομές, πώς θα άπαντούσαν στην πρόκληση της «όλοκληρωσης» πολύ λιγότερο αναπτυγμένα οικονομικά συστήματα;

Στο άλλο άκρο όμως, εφόσον η πρώτη εναλλακτική δυνατότητα, του τύπου Πόρτο-Ρίκο θα μπορούσε να προκαλέσει τάσεις αποσύνθεσης και αποσταθεροποιητικές συνθήκες στην Εύρωπη δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί μία βιώσιμη και διαρκής μορφή «όλοκληρωσης» στη γηραιά ήπειρο. Στην περίπτωση αυτή θα άναληφθούν πολιτικές πρωτοβουλίες, για να εξαλειφθούν τέτοιες άκραιοι δομές κέντρου-περιφέρειας στη Δ. Εύρωπη. Υπάρχει λοιπόν μία σειρά ενδιάμεσων εναλλακτικών καταστάσεων που είναι πιθανό να προκύψουν. Το περιεχόμενο αυτών των καταστάσεων θα εξαρτηθεί από τα συγκεκριμένα κοινοτικά μέτρα πολιτικής που θα άκολουθηθούν και κυρίως από τις δραστηριότητες που θα άναλάβουν, μέσα σε μία διευρυμένη Κοινότητα, οι συγκριτικά λιγότερο αναπτυγμένες οικονομίες της Ν. Εύρωπης. Επίσης σημαντικόι θα είναι και όρισμένοι κρίσιμοι έξωκοινοτικοί παράγοντες που θα άπηρεάσουν την όλη κατεύθυνση της Ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης.

Λόγω του περίπλοκου χαρακτήρα των σχετικών θεμάτων, αυτά που άκολουθούν άποσαφηνίζουν πρώτα όρισμένες

θεμελιώδεις παραμέτρους που αναφέρονται στο σημερινό στάδιο και τα κύρια χαρακτηριστικά της οικονομικής ολοκλήρωσης στη Δ. Εύρωπη. Μετά από αυτές τις εισαγωγικές διευκρινήσεις, θα άσχοληθούμε βασικά με κλαδικά βιομηχανικά θέματα. Σ' αυτόν κατ' έξοχήν τό χώρο ή σημερινή Κοινότητα δεν έχει μία ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη πολιτική (και δέβια ατή ή άλλειψη είναι από μόνη της μία μορφή πολιτικής). Όπως θα δούμε παρακάτω, αυτό έχει σημαντικές επιπτώσεις στη δεύτερη διέγρυνση. Θα παρουσιάσουμε επίσης μερικές από τις βασικές διασυνδέσεις μεταξύ των βιομηχανικών θεμάτων και άλλων κοινοτικών πολιτικών στη γεωργία, τον προϋπολογισμό και τό ισοζύγιο πληρωμών. Έπειδή τό συγκεκριμένο περιεχόμενο και τά άποτελέσματα της Κοινής Άγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) έχουν έκτενώς διερευνηθεί άλλου, (6) δεν θα άσχοληθούμε άναλυτικά εδώ με αυτά. Στο διεθέσιμο χώρο θα συγκεντρώσουμε την άνάλυση κλαδικών θεμάτων στα πιο κρίσιμα ζητήματα που άφορούν τό βιομηχανικό κυρίως τομέα.

Σημερινές Συνθήκες στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Όλοκληρωση που άπηρεάζουν τη Διεύρυνση.

1) Η σημασία της βιομηχανίας στην Κοινότητα.

Άν και ή συζήτηση για τη γεωργία και την εφαρμογή της σχετικής πολιτικής σε αυτό τον τομέα συχνά άπισκίασε — μερικές φορές δίκαια — τις ύπόλοιπες δραστηριότητες

1) Βλ. τό εισαγωγικό κεφάλαιο στο: D. Seers and C. Vaitsos (eds) *Integration and Unequal Development: The Experience of the EEC* (London: Macmillan, 1980).

2) Για μία ιστορική άναφορά στα οικονομικά του δυαδισμού στη Δυτική Εύρωπη βλέπε την εισαγωγή στον τόμο των D. Seers and C. Vaitsos, op. cit.

3) Βλ. D. Seers, B. Schaffer and M.L. Kiljunen (eds) *Underdeveloped Europe: Studies in Core-Periphery Relations* (Hassocks, Sussex: Harvester Press, 1979) και D. Biehl et al., *Verteilung der Wirtschaftlichen Kräfte in Raum* (Baden-Baden, 1976).

4) Βλ. M.L. Kiljunen, «Regional Disparities, a Policy in the EEC» στον τόμο των D. Seers and C. Vaitsos, (eds), ό.π.

5) Βλ. German Development Institute, *Portugal's Industrial Policy in Terms of Accession to the European Community*, GDI Occasional Papers, No. 60, 1980.

6) Βλέπε μεταξύ άλλων M. Trocay and I. Hodac (eds) *Prospects for Agriculture in the European Economic Community*, Bruges: College of Europe, 1979, επίσης J.M.C. Rollo, «The Second Enlargement of the European Economic Community — some economic implications with special reference to agriculture» στο *Journal of Agricultural Economics*, Vol. 30, No 3, 1974.

στην Κοινότητα, τό όλικό άγροτικό εισόδημα άποτελεί τό 4% περίπου του έθνικού εισοδήματος των έννέα της ΕΟΚ. Τά γεωργικά θέματα ώστόσο διεκδίκησαν μία πολύ ισχυρή παρουσία στον κατάλογο θεμάτων της ΕΟΚ, κυρίως σαν άποτέλεσμα των συνδυασμένων πιέσεων που δημιούργησαν μία συνεχιζακή δομή στην Κοινότητα, στην όποία είναι άναμεμιγμένα όρισμένα γεωργικά συμφέροντα και οι κυβερνήσεις κρατών μελών. Έπίσης τά γεωργικά ζητήματα άντικατοπτρίζουν στρατηγικά συμφέροντα για τή διασφάλιση αὐτάρκειας σε είδη διατροφής στην Εὐρωπαϊκή ήπειρο. Όμως, ή κοινοτική επίδραση στη γεωργία των έννέα δέν είναι πιθανό νά ξεπερνά ένα κλάσμα ποσοστιαίας μονάδας της άξιας των συνολικών δραστηριοτήτων τους. (7).

Άντίθετα ή μεταποίηση και οι ύπηρεσίες συνιστούν τον άκρογωνιαίο λίθο των οικονομών της Δ. Εὐρώπης· ή ΕΟΚ είναι μία Κοινότητα βιομηχανικών χωρών. (8). Οι κοινοτικές πολιτικές ή — όπως σε μεγάλο βαθμό συμβαίνει σήμερα — ή άπουσία τους στο βιομηχανικό τομέα, έχουν έπομένως κεντρική σημασία για τή φύση της Δυτικο-Εὐρωπαϊκής όλοκλήρωσης και για τον τύπο της άλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών-μελών.

Σέ άντιδιαστολή όμως πρέπει νά τονισθεί ότι στις έντασοόμενες χώρες ό άγροτικός τομέας έχει μία συγκριτικά πολύ μεγαλύτερη συμμετοχή στην έθνική τους οικονομική δραστηριότητα. Τά βασικά ώστόσο οικονομικά συμφέροντα των σημερινών μελών της ΕΟΚ στη Ν. Εὐρώπη, συνίστανται σε βιομηχανικές ευκαιρίες και τις αντίστοιχες έξαγωγές μεταποιημένων προϊόντων και έξειδικευμένων ύπηρεσιών. Ό όρυκτός πλούτος της Ελλάδας σε σχέση με τή συνολική κοινοτική ζήτηση, ή άγροτική παραγωγή της Ν. Εὐρώπης και τά χαμηλά επίπεδα μισθών κυρίως στην Πορτογαλία (πάντως όχι και τόσο χαμηλά σε σχέση με τον Τρίτο Κόσμο), δέν είναι άναντικατάστατα για τή Δ. Εὐρώπη. Πάνω απ' όλα, τά οικονομικά συμφέροντα της ΕΟΚ στη διεύρυνση συγκεκριώνονται στην ασφάλεια πρόσβασης και επέκτασης άγορών στη Ν. Εὐρώπη από βιομηχανικούς έξαγωγείς του Εὐρωπαϊκού πυρήνα. Άνταγωνιστικές πιέσεις από άλλες βιομηχανικές χώρες, μη μέλη της ΕΟΚ, όπως και ή έθνικά έλεγχόμενη βιομηχανική ανάπτυξη στον Εὐρωπαϊκό Νότο, θά μπορούσαν νά άπειλήσουν μερικά τουλάχιστον από τά βιομηχανικά συμφέροντα των έννέα. Στο κατώφλι της δεύτερης διεύρυνσης, τά συμφέροντα αυτά προμηθεύουν τά 2/3 περίπου των συνολικών εισαγωγών κεφαλαιουχικού έξοπλισμού των τριών έντασσομένων χωρών. (Η Δ. Γερμανία δεσπόζει σ' αυτό τό εμπόριο) και περίπου τό (1/3) των συνολικών ένδιαμέσων εισαγωγών βιομηχανικών αγαθών. Οι συνολικές έξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων της ΕΟΚ προς τις τρεις (έντασσοόμενες χώρες) είναι αυτή τή στιγμή της τάξης των 11 δισεκατομμυρίων δολλαρίων, ή περίπου 6% των έξω-κοινοτικών βιομηχανικών έξαγωγών της ΕΟΚ.

2) Διανεμητική επίδραση: εμπόριο έναντι μεταβιβάσεων

Ένα σχετικό θέμα άφορά τή σύγκριση άνάμεσα στη διεθνή κατανομή του εισοδήματος, όπως αυτή λαμβάνει χώρα μέσω βασικά των βιομηχανικών ένδοκοινοτικών έμπορι-

κών ροών άφενός, και τούς άναδιανεμητικούς μηχανισμούς μέσω της κατανομής πόρων του Κοινοτικού προϋπολογισμού άφετέρου. Άπό μία τέτοια σύγκριση, και αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στο έθνικό επίπεδο — όπου ή δημοσιονομική πολιτική και οι σχετικές μεταβιβάσεις εισοδήματος παίζουν έναν άναμφίβολα κρίσιμο ρόλο — μπορεί σίγουρα νά έξαχθεί τό συμπέρασμα ότι ή ΕΟΚ δέν είναι μία «Κοινότητα μεταβιβάσεων». Η διακοινοτική κατανομή του εισοδήματος πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο μέσω των έμπορικών σχέσεων που άφορούν βιομηχανικά βασικά προϊόντα.

Για τήν όλη Κοινότητα ό συνολικός προϋπολογισμός ήταν λιγότερο από 3% των διακοινοτικών εισαγωγών. Οι καθαρές εισπράξεις (ή οι καθαρές πληρωμές) για κάθε χώρα — έτσι ώστε νά συλλάβουμε τό άναδιανεμητικό μέγεθος — άντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό μικρότερο ποσοστό των έμπορικών της σχέσεων μεταξύ των κοινοτικών εταίρων της.

Στην περίπτωση της Ελλάδας μία αύξηση κατά 5% μόνο της άξιας των εισαγωγών της του 1978, από τους έννέα — ένα ποσοστό που εύκολα θά μπορούσε νά ύπερκαλυφθεί από πληθωριστικές άπλώς πιέσεις — θά άντιστοιχούσε με μεγέθη της τάξης των όλικών καθαρών ροών από τον κοινοτικό προϋπολογισμό τό 1981. Συγκεκριμένα, μία ποσοστιαία αύξηση στις εισαγωγές του μεγέθους που άναφέρθηκε πιο πάνω θά άντιστοιχούσε με τό 150% περίπου του ποσού των 80-90 έκατομ. Εὐρωπαϊκών Λογιστικών Μονάδων (ΕΛΜ) που από κοινού είχαν ύπολογίσει κοινοτικοί και Έλληνες έμπειρογνώμονες ότι άντιπροσωπεύει τις καθαρές χρηματικές ροές του προϋπολογισμού της ΕΟΚ προς τήν Ελλάδα για τό 1981. Εάν λάβει κανείς σαν βάση σύγκρισης τά ποσά που άνακοινώθηκαν από τήν Έλληνική πλευρά τό Νοέμβριο του 1980 (δηλαδή 170 περίπου έκατομ. ΕΛΜ), τότε τό αντίστοιχο ποσοστό είναι 75% περίπου. (9).

7) Πρέπει επίσης νά έχουμε ύπόψη μας ότι, μέσω του έθνικού προϋπολογισμού τους για τή γεωργία οι κυβερνήσεις μέλη έξακολουθούν νά παρέχουν στον τομέα αυτό περίπου τή διπλάσια οικονομική ένίσχυση από αυτήν που προέρχεται από Κοινοτικούς πόρους. Η έθνική ένίσχυση παίρνει κυρίως τή μορφή επιδοτήσεων στην κατανόηση και είδικών πληρωμών κοινωνικής ασφάλισης.

8) Η μεταποίηση από μόνη της κυμαίνεται από περισσότερο από τό ένα τέταρτο, για τό Ηνωμένο Βασίλειο, ως περισσότερο από τό ένα τρίτο, για τή Δ. Γερμανία, του άκαθάριστου έγχώριου προϊόντος. Οι βιομηχανικές έξαγωγές της ΕΟΚ (όχι μόνο ή προστιθέμενη άξια τους) άντιστοιχούσαν σχεδόν στο ένα πέμπτο του συνολικού εισοδήματος της περιοχής στα τέλη της δεκαετίας του '70.

9) Μετά τήν πενταετή μεταβατική περίοδο θά προκύψουν ύψηλότερες άκαθάριστες εισπράξεις (με τις μεγαλύτερες τιμές που θά άπολαμβάνουν οι Έλληνες γεωργοί). Επίσης ή πλήρης έφαρμογή των διατάξεων για τό φόρο προστιθέμενης άξιας θά προκαλέσει πρόσθετες πληρωμές. Πάντως οι καθαρές χρηματικές άπολαβές θά μεγαλώσουν με προϋπόθεση τις σημερινές προοπτικές του προϋπολογισμού. Παρόλο που τό εμπόριο της χώρας με τήν ΕΟΚ δέν θά αύξηθεί στο ίδιο ποσοστό, ή άποψη που ύποστηρίχθηκε παραπάνω έξακολουθεί νά ισχύει.

Τά ένδεικτικά αὐτά στοιχεία παρουσιάζονται ὄχι γιά νά ἑπιτιμήσουν τά καθόλου εὐκαταφρόνητα, σέ ἀπόλυτα μεγέθη, ποσά πού προβλέπονται στόν κοινοτικό προϋπολογισμό, ἀλλά γιά νά τά τοποθετήσουν στά πλαίσια πολύ πιά σημαντικῶν μεγεθῶν πού προκύπτουν ἀπό τίς γενικότερες ἔμπορικές σχέσεις τῆς χώρας μέ τή Δ. Εὐρώπη. Μέ ἡ χωρίς τήν ἔνταξη, ὁ καταμερισμός τῶν ὀφελῶν ἀπό τίς διεθνεῖς οικονομικές σχέσεις πηγάζει βασικά ἀπό τήν ἐπιλογή τῆς ἐξειδίκευσης στήν παραγωγή καί τούς ἔμπορικούς ὁρους στήν ἀνταλλαγή, καί σέ πολύ μικρότερο βαθμό, στό διακρατικό ἐπίπεδο, ἀπό μεταβιβάσεις προϋπολογισμῶν. Ἡ σημασία τῆς ἔνταξης πρέπει νά διερευνηθεῖ κυρίως στόν τρόπο πού ἐπηρεάζει τά στρατηγικά αὐτά θέματα τῆς παραγωγικῆς ἐξειδίκευσης καί τῶν ὁρων ἀνταλλαγῆς μεταξύ κρατῶν κι ὄχι τόσο πτό ὕψος τῆς «προϊόκας» πού κάθε χώρα λαμβάνει ἀπό ἡ

προσφέρει στόν προϋπολογισμό γιά τήν κοινοτική συμβίωση.

Ἔτσι ἂν καί πραγματοποιοῦνται σκληρές διαπραγματεύσεις, πού γιά μερικές χώρες συνεπάγονται σημαντικά ἀπόλυτα μεγέθη (10), τό πρόβλημα τοῦ ὕψους καί τῆς σύνθεσης τοῦ προϋπολογισμοῦ, σέ σχέση μέ ἄλλα μεγέθη, δέν μπορεῖ νά περιοριστεῖ στά τρία ζητήματα πού ἔχουν παραδοσιακά ἀπασχολήσει τήν ἀνάλυση τῶν θεμάτων αὐτῶν: (α) τήν ποσοστιαία σύγκριση μέ τό ἔθνικό εἰσόδημα τῶν χωρῶν-μελῶν (τό 1977 οἱ δαπάνες τοῦ κοινοτικοῦ προϋπολογισμοῦ ἦταν τό 0,64% τοῦ συνολικοῦ ΑΕΠ τῆς περιοχῆς). (β) τή σύγκριση μέ τίς ἔθνικές δημόσιες δαπάνες (οἱ κοινοτικές δαπάνες ἦταν

10) Μετά τή Συμφωνία τῶν Βρυξελλῶν τοῦ Ἰουνίου 1980 ἡ Ἰρλανδία φαίνεται ὅτι θά λάβει 590 ἑκατ. ΕΛΜ καί ἡ Ἰταλία 640 ἑκατ. ΕΛΜ κατά τή διάρκεια τοῦ 1980.

τό 2% περίπου των εθνικών δαπανών) και (γ) με τη σχετική σύνθεση του κοινοτικού προϋπολογισμού (κάθε χρόνο μεταξύ των 2/3 και των 3/4 του τελευταίου πηγαίνει στη γεωργία). Αντίθετα ή επίδραση του διακοινοτικού εμπορίου, ιδιαίτερα στα βιομηχανικά αγαθά, αποτελεί τό κυρίαρχο χαρακτηριστικό της σχετικής απόδοσης των χωρών-μελών μέσα στην Κοινότητα.

Μία θεμελιώδης αρχή της όλης διαδικασίας ολοκλήρωσης στην ΕΟΚ είναι νά τείνει νά απελευθερωθεί όσο τό δυνατό περισσότερο ή λειτουργία της αγοράς από παρεμβάσεις στην κίνηση αγαθών και υπηρεσιών. Η λειτουργία αυτή — πού κυριαρχείται σέ σημαντικό βαθμό από τίς πολυεθνικές εταιρίες πού ακολουθούν τίς δικές τους παρεμβατικές πολιτικές επιχειρησιακής ολοκλήρωσης — είναι αυτή πού διανέμει διακρατικά τό εισόδημα στην ΕΟΚ, και όχι ό Κοινοτικός προϋπολογισμός.

3) Όξυνόμενη οικονομική κρίση και ή διαδικασία ολοκλήρωσης.

Η ίδρυση της Κοινότητας και οι διαπραγματεύσεις για την πρώτη διεύρυνση έγιναν όταν ή ΕΟΚ παρουσίασε σημαντικά μεγέθη οικονομικής μεγέθυνσης. Η δεύτερη διεύρυνση όμως, πραγματοποιείται ενώ ή λειτουργία του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος χαρακτηρίζεται από οικονομική κρίση και από σοβαρά προβλήματα (ιδιαίτερα στην απασχόληση και στίς πληθωριστικές πιέσεις), πού εκφράζουν την έλλειψη δομικής ισορροπίας στίς αντίστοιχες συνθήκες οικονομικής δραστηριότητας. Η μεταβολή αυτή δημιουργεί όχι μόνο ποσοτικές διαφορές μεταξύ των δύο περιόδων, (όπως στο ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, στην ανεργία, στον πληθωρισμό, κλπ.), αλλά και ουσιαστικές ποιοτικές διαφορές, πού μετασχηματίζουν τη διαδικασία ένσωμάτωσης των νέων μελών.

Κατά τη διάρκεια περιόδων ταχύρρυθμης μεγέθυνσης, οι σχέσεις μεταξύ συγκρίσιμων εταίρων σέ μία ομάδα, όπως και οι σχέσεις με ίσοδύναμα τρίτα μέρη, μπορούν σέ πολλές περιπτώσεις, νά πάρουν τη μορφή καταστάσεων «θετικού άθροίσματος» (positive-sum situations). Σέ περιόδους επίδρασης και οικονομικής κρίσης, τό πλαίσιο των σχέσεων αυτών παίρνει τό χαρακτήρα μιάς κατάστασης μηδενικού ή και άρνητικού αποτελέσματος. Για νά διατηρηθούν δηλαδή μερικοί οικονομικοί φορείς σέ όρισμένα επίπεδα απόδοσης, άλλοι θά πρέπει νά ύποστούν τίς ανάλογες άρνητικές συνέπειες. Σέ μιά τέτοιου είδους σχέση προκύπτουν δύο έπιμέρους καταστάσεις στή λειτουργία οικονομικής αλληλεξάρτησης μεταξύ οικονομικών μονάδων/ ή και ομάδων: Πρώτο, ή οικονομική μετατρέπεται σέ πολιτική οικονομία. Η δύναμη και τό οικονομικό μέγεθος γίνονται πολύ πίο σημαντικά στοιχεία για τη λειτουργία ενός συστήματος. Ένεργούν σάν ρυθμιστές των συνθηκών πού διαχωρίζουν τούς «κερδομένους» από τούς «χαμένους» σέ καταστάσεις μηδενικού ή άρνητικού αποτελέσματος. Δεύτερο, ή γνώση, ή όργάνωση και οι παραγωγικές ικανότητες παρουσιάζουν πρόσθετα πλεονεκτήματα:

ή ικανότητα προσαρμογής, έπιμερισμού των κινδύνων και γρήγορων αντιδράσεων για την έκμετάλλευση των εύκαιριών, δίνουν — μαζί με τό στοιχείο της δύναμης — σοβαρό προβάδισμα στους αναπτυγμένους οικονομικούς φορείς έναντι των λιγότερο αναπτυγμένων. Έτσι, οι ισχυρότεροι και πίο προηγμένοι γίνονται, σέ σχετικούς όρους, ακόμα πίο ισχυροί και προηγμένοι, σέ περιόδους κρίσης. Ό οικονομικός δαρβινισμός και ή «επιβίωση του ίκανότερου» τονίζονται ακόμα περισσότερο.

Δεύτερο, ή εξέλιξη γίνεται άσυνεχής. Προβολές των τάσεων του παρελθόντος δέν έχουν την ίδια προγνωστική αξία. Η ανάπτυξη πού στηρίζεται στίς εξαγωγές (export-led growth), οι ιστορικές έλαστικότητες ζήτησης στον ύπολογισμό του αποτελέσματος των δασμολογικών μειώσεων, τά πλεονεκτήματα της Εύρωπαϊκής περιφέρειας από τό κόστος εργασίας, ή έπιτυχία στο παρελθόν μέσα στην ΕΟΚ πολλών μικρομεσαίων επιχειρήσεων κυρίως της Β. Ιταλίας, κλπ., έχουν λιγότερη σχέση με τό νέο καταμερισμό εργασίας στή βιομηχανία της ΕΟΚ σέ μία περίοδο οικονομικής κρίσης.

Πρέπει νά ξανατονισθεί ότι τά παραπάνω θέματα (σχετικά με τά συγκριτικά όφέλη σέ καταστάσεις μη θετικού άθροίσματος) και με τίς άσυνεχεις σέ περιόδους κρίσης και δομικής αλλαγής), δέν προκύπτουν από την ίδια τη διεύρυνση. Όστόσο, ή λειτουργία και ή επίδραση της διεύρυνσης στίς έντασσόμενες χώρες θά επηρεαστεί σημαντικά από τίς νέες αυτές συνθήκες.

Από την άνάλυση των παραπάνω θεμάτων προκύπτουν τά εξής βασικά συμπεράσματα: α) Έν όψει του κύματος των παγκόσμιων νεομερκαντιστικών τάσεων και της αύξανόμενης σημασίας των μη δασμολογικών φραγμών στο έμπόριο, θά είναι ώφέλιμο για μερικές από τίς βιομηχανίες των έντασσόμενων χωρών (λ.χ. κλωστούφαντουργικές και ειδών ένδυσης) νά δρεθούν κάτω από τη συνολική προστασία πού προσφέρει ή ένταξη με πλεονεκτική πρόσβαση στην αγορά της ΕΟΚ. Οι καθαρά χαμένοι στην περίπτωση αυτή θά είναι όρισμένες αναπτυσσόμενες χώρες (ιδιαίτερα ή περιοχή του Μάγρεμπ, συγκεκριμένα ή Τυνησία και τό Μαρόκο) και κατά δεύτερο λόγο όρισμένες χώρες της Ν. Ανατολικής Ασίας. Έπίσης σέ μιά ΕΟΚ πού γίνεται όλο και πίο αυτόρκτης γεωργικά, ή πρόσβαση σέ αγορές μέσα στην ΚΑΠ προσφέρει, στίς αντίστοιχες δραστηριότητες, όρισμένα πλεονεκτήματα.

Είναι άλήθεια ότι ή έσωτερική ολοκλήρωση και ή έξωτερική φιλελευθεροποίηση δέν μπορούν νά έπιτευχθούν, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα μετά τη διεύρυνση (11). Τά πλεονεκτήματα όμως πού άπορρέουν από την ιδιότητα του μέλους δέν είναι εύκολο νά ύλοποιηθούν. Όσον άφορά, για παράδειγμα, τίς «ευαίσθητες βιομηχανίες» της Κοινότητας, οι ύποψήφιες για ένταξη χώρες έχουν ως τώρα αντιμετωπιστεί σάν τρίτες χώρες, και για τη διάρκεια της μεταβατικής

11) Βλ. German Development Institute, δ.π. σελ. 36.

12) Η Βρετανική βιομηχανία πλεκτών, ό Γαλλικός τομέας βαμβακερών, ή Γερμανική βιομηχανία άνδρικών ένδυμάτων και άλλοι έχουν έξασκήσει πιέσεις για ειδικές άσφαλιστικές ρήτρες. Βλ. *Süddeutsche Zeitung*, 23 Φεβρουαρίου 1979.

περιόδου μετά την ένταξη, όρισμένοι ενδιαφερόμενοι στην ΕΟΚ ζήτησαν ειδικές ασφαλιστικές διατάξεις (12).

Στήν περίπτωση της Ελλάδας περιλήφθηκαν ειδικοί αντισταθμιστικοί μηχανισμοί και ασφαλιστικές ρητρες, όπως αυτές του άρθρου 130 της Συνθήκης Προσχώρησης. Τέτοιες διατάξεις θα αλλάξουν το σημερινό καθεστώς λιγότερο ριζικά από ό,τι μερικές φορές υποθέτουμε (13).

Τό σύνολο των πολιτικών αντιπροσωπεύει μία κατάσταση τύπου «ντόμινο»: κάθε παραγωγός προσπαθεί να «εξάγει» τά προβλήματά του χρησιμοποιώντας τις εσωτερικές αγορές σαν τό κυριότερο στοιχείο ισχύος «για να άπωθήσει τους άλλους» ενώ «άπωθείται» κι' αυτός από τις αγορές των άλλων. Άλλά, μέσα σε μία τέτοια δομή είναι καλύτερα, για όρισμένους κλάδους, (ιδίως στα παραδοσιακά προϊόντα που εξάγει και ή Ν. Εύρώπη και χώρες του Τρίτου Κόσμου), να βρίσκεται κανείς στο μέσο της άλυσίδας του ντόμινο, με τη συμμετοχή του σε μία μεγαλύτερη ομάδα, παρά στο κατώτερο άκρο του. 6) Τό πλεονάζον βιομηχανικό δυναμικό και ή αύξανόμενη ανεργία στον ΟΟΣΑ δημιουργησαν ισχυρές πιέσεις προς την κατεύθυνση της γεωγραφικής εδραίωσης των υπάρχόντων δραστηριοτήτων, και άνησυχία για την εξαγωγή εύκαιριών άπασχόλησης προς τρίτες χώρες. Σ' αυτές τις συνθήκες, οι έννεα θα έχουν πολύ πιο έντονα τάση να θεωρηθούν τή διεύρυνση σαν μία ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους τις αγορές της Ν. Εύρώπης.

Η βιομηχανική ανάπτυξη στις έντασόμενες χώρες, — είτε από τους δικούς τους οικονομικούς φορείς, είτε από έξωκοινοτικά οικονομικά συμφέροντα, είτε ακόμα, σε όρισμένες περιπτώσεις, από νέες πολυεθνικές με κοινοτική βάση — θα θεωρηθεί άπειλή κατά της Δυτικοευρωπαϊκής βιομηχανικής βάσης που ήδη υποφέρει με πλεονάζον και άνεμετάλλευτο παραγωγικό δυναμικό. Στο θέμα αυτό υπάρχει μία σημαντική σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των σημερινών και των καινούργιων μελών της Κοινότητας.

Η ένταξη θα άποδειχθεί επιζήμια για τις βιομηχανικές προοπτικές του Νότου αν χρησιμεύσει άπλώς για τη διατήρηση των ήδη καθιερωμένων δραστηριοτήτων στον Εύρωπαϊκό πυρήνα. Αυτό άληθεύει όχι μόνο για τις «ευαίσθητες βιομηχανίες» (λ.χ. χάλυβας, ναυπηγική), αλλά και για άρκετες δυναμικές, (βλέπε τη συζήτηση για τη βιομηχανία στο τμήμα που ακολουθεί).

Έδώ ταιριάζει πάλι ένα παράδειγμα από τό ντόμινο. Έξωκοινοτικά οικονομικά συμφέροντα, κυρίως από τις άλλες έκβιομηχανισμένες χώρες, μάχονται με τά σημερινά μέλη για τις ίδιες αγορές, είτε σε τομείς χαμηλής ανάπτυξης (όπως ή Ιαπωνία στα αυτοκίνητα και τις ηλεκτρικές συσκευές) ή σε περισσότερο υποσχόμενους τομείς τεχνολογικής έντασης (όπως οι ΗΠΑ στην άεροναυπηγική). Άνάλογες πιέσεις υπάρχουν μεταξύ των μελών της ΕΟΚ που προσπαθούν να αύξησουν ή τουλάχιστον να διατηρήσουν τά μερίδια των αγορών τους. Στο κατώτερο τμήμα της όλης άλυσίδας πιέσεων στην Εύρώπη, βρίσκονται, σ' αυτές τις περιπτώσεις, οι έντασόμενες χώρες που ή σημερινή τους παραγωγή είναι πολύ κατώτερη από την εγχώρια ζήτηση σε πολλούς βιομηχανικούς τομείς. Η ίκανοποίηση αυτής της υπερβάλλουσας ζήτησης είναι ένα άξιόλογο έπαθλο προς άπόκτηση (ή διατήρηση) για τους σημερινούς παραγωγούς των έννεα. Οι αγορές

αυτές της Ν. Εύρώπης γίνονται πολύ πιο σίγουρες για τους δυτικοευρωπαίους παραγωγούς μέσα σε μία διευρυνμένη Κοινότητα.

(γ) Ένα από τά κύρια διδάγματα της παγκόσμιας οικονομικής επιβράδυνσης μετά τό 1974 είναι ότι, με αυτές τις συνθήκες, υπάρχουν σοβαρά δρια στα μεσοπρόθεσμα όφελή του άνταγωνισμού. Παραδοσιακά, ή έκτόπιση των σχετικά λιγότερο άποτελεσματικών παραγωγών στη διαδικασία δημιουργίας διαπεριφερειακού (interregional) έμπορίου, όχι μόνο άναμένεται ότι μπορεί να καταλήξει σε άμεσα όφελή για τους καταναλωτές, αλλά επίσης ότι μπορεί να αύξησει και τη συνολική κοινωνική ευημερία. Αυτό συμβαίνει μεσοπρόθεσμα μέσω της αναδιάρθρωσης της παραγωγικής βάσης. Η ύπόθεση που γίνεται είναι ότι οι παραγωγικές δυνάμεις και πόροι που έκτοπίζονται από τον άνταγωνισμό μπορούν να ξανααπορροφηθούν σε δραστηριότητες στις όποιες ή χώρα ή ή περιφέρεια έχει ένα «συγκριτικό πλεονέκτημα». Άρα, άναμένεται ότι ή 2 «συνολική ευημερία» θα αύξηθεί. (14).

Όστόσο, σε περιόδους σοβαρής οικονομικής επιβράδυνσης και στασιμότητας οι άπορροφητικές δυνάμεις μπορεί να είναι πολύ αδύνατες. Για τό λόγο αυτό ή μέριμνα για πολιτικές προσαρμογής (adjustment policies) για την αντιμετώπιση της δομικής ανεργίας άποτελεί σοβαρότατο τμήμα του όλου οικονομικού προβληματισμού των κρατών μελών του ΟΟΣΑ και της ΕΟΚ ειδικότερα. Άρα, ή βιομηχανική ανεργία που θα δημιουργηθεί από την ένταξη μεταξύ των λιγότερο άποτελεσματικών, κυρίως των μικρομεσαίων, παραγωγών στο Νότο μπορεί να μη διοχετευθεί τόσο εύκολα σε άλλες δραστηριότητες. Αυτή ή βιομηχανική ανεργία ίσως άποδειχθεί ένα από τά πιο κρίσιμα οικονομικά και κοινωνικά μειονεκτήματα της διεύρυνσης.

Και πάλι οι τάσεις του παρελθόντος μπορεί να έχουν περιορισμένη χρησιμότητα σ' αυτή την περίπτωση. Παρατίθεται συχνά τό Ιταλικό αντιπαράδειγμα. Όμως, ή Ιταλία αντιμετώπισε τη μετατόπιση εργασίας περιορίζοντας τά άποτελέσματά της. Ήταν μία από τις μεγαλύτερες παραβάτιδες των κοινοτικών κανόνων στο βιομηχανικό πεδίο (λ.χ. στη ναυπηγική, στη βιομηχανία χημικών ίνών, κλπ.). Έν όψει της άρχής ανάπτυξης στην ΕΟΚ, οι χώρες της δεύτερης διεύρυνσης πιθανό να αντιμετώπισουν πολύ σοβαρότερο έλεγχο τέτοιων πρακτικών. Επίσης ό όλος μακροοικονομικός δυναμισμός της Ιταλίας ήταν ύψηλότερος σε σχέση με τις σημερινές συνθήκες που πηγάζουν από την οικονομική κρίση μετά τό 1974. Η κατάσταση στην αγορά εργασίας μπορεί να όξυνθεί ακόμα περισσότερο αν ή ένταξη επιφέρει την πολύ

13) Βλ. Α. Mitsos; «The Role of the Greek Government after Accession», στο *The Tenth Member Economic Aspects*, στο *The Mediterranean Challenge*, Sussex European Papers, No. 7, Sussex European Research Center, 1980.

14) Για μία κριτική της εφαρμογής αυτής της άρχής στον καθορισμό της μετατόπισης και της άπορρόφησης εργασίας, εν όψει της τεχνολογικής προόδου και της άνερχόμενης παραγωγικότητας, βλ. Sylos-Labini στο *Oligopolio e Progresso Tecnico*, G. Einaudi (Torino, 1964).

ανάγκαια αναδιάρθρωση και ορθολογική οργάνωση του αγροτικού τομέα στις χώρες της Ν. Ευρώπης.

δ) Έν δψει των οικονομικών συνθηκών και των επιβαρύνσεων που συνεπάγονται οι εισαγωγές ενέργειας, οι έντασσομένες χώρες αντιμετώπιζουν σημαντικά έμπορικά έλλειμματα. Η κατάσταση αυτή μπορεί να επιδεινωθεί από την ένταξη, τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια. Οι πιέσεις στις εισαγωγές είναι πιθανό να αυξηθούν πολύ περισσότερο από τις ευκαιρίες εξαγωγών. Αυτό θα συμβεί για δύο κατηγορίες λόγων.

Η πρώτη και σπουδαιότερη προκύπτει αυτόματα από τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από την ένταξη στην ΕΟΚ. Τουλάχιστο όσον αφορά τους δασμούς, τó επίπεδο της όλης προστασίας των τριών έντασσομένων χωρών (ιδιαίτερα για την Ίσπανία) έναντι των εισαγωγών από την ΕΟΚ είναι σήμερα πολύ ύψηλότερο από τους φραγμούς που αντιμετώπιζουν οι εξαγωγές τους προς την ΕΟΚ. Άρα ή φιλελευθεροποίηση του έμπορίου θα επηρεάσει περισσότερο τις εισαγωγές παρά τις εξαγωγές τους. Έπιπλέον στις διαδικασίες ολοκλήρωσης μεταξύ άνισων βιομηχανικά εταίρων — δηλαδή μεταξύ των έννεα και των τριών — ή ελαστικότητα προσφοράς τείνει να είναι πολύ ύψηλότερη μεταξύ των σχετικά πιο αναπτυγμένων μελών. Έτσι, τά τελευταία θα είναι σε θέση να επωφεληθούν ταχύτερα και πιο ούσιαστικά από τη φιλελευθεροποίηση του έμπορίου. Έπιπλέον, έφόσον οι μη δασμολογικοί φραγμοί (των τριών) θα έλέγχονται αυστηρότερα από τους κοινοτικούς κανονισμούς απ' όσο έλέγχονται σήμερα στα πλαίσια της GATT, ή απώλεια ευκαμψίας στη διεύθυνση του έξωτερικού έμπορίου θα είναι σοβαρή. Η σημασία του θέματος αυτού έγινε πολύ σαφής όταν ή ΕΟΚ άσκησε, στα τέλη του 1980, πιέσεις στην Έλληνική κυβέρνηση (που προσπάθησε — με μία πολιτική έκτάκτου ανάγκης για τη μείωση του άσκούμενου έμπορικού έλλείμματος — να περιορίσει τις εισαγωγές). Η αντίδραση της ΕΟΚ ήταν ταχεία και ίσχυρή.

Άκόμα και άν, στα πρώτα χρόνια μετά την ένταξη, οι εξαγωγές των Τριών προς τους Έννεα αυξανόνταν στο ίδιο ποσοστό με τις εισαγωγές από αυτούς, τά έμπορικά έλλειμματα των έντασσομένων χωρών θα επιδεινώνονταν περισσότερο. Αυτό θα συνέβαινε γιατί, σε άπόλυτα μεγάλη, οι εξαγωγές είναι πολύ μικρότερες από τις εισαγωγές. Άρα, ίσες ποσοστιαίες αυξήσεις στις έμπορικές ανταλλαγές θα προκαλέσουν περαιτέρω επιδείνωση του έμπορικού ίσοζυγίου. Στην πραγματικότητα, ή αυτόματη επίδραση της διεύρυνσης στο έμπόριο είναι πιθανό να άποτελέσει ένα από τά άμεσότερα και ποσοτικά σοβαρότερα οικονομικά προβλήματα.

Η δεύτερη κατηγορία συνεπειών που αναμένεται ότι θα επηρεάσουν τó ίσοζύγιο πληρωμών δέν είναι αυτόματη, αλλά έξαρτάται από τις δεσμεύσεις που θα μπορούσαν να αναλάβουν οι έντασσομένες χώρες και άν και όταν τελικά συμμετάσχουν στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ) και /ή σε σχετικές πολιτικές πρωτοβουλίες στην ΕΟΚ. Στην περίπτωση αυτή, θα επενεργούν δύο αντίθετες δυνάμεις. Άφενός, ή απώλεια της ευχέρειας χειρισμών στην έθνική πολιτική συναλλαγματικών ίσοτιμών, λόγω της δέσμευσης από κοινοτικούς κανόνες, θα επηρεάσει τó έξωτερικό έμπόριο. Αυτό θα μπορούσε να άποδειχθεί σημαντικό άν συνεχίσουν

οι σοβαρές διαφορές στους ρυθμούς πληθωρισμού, και /ή άν άλλα διαρθρωτικά προβλήματα έμπορικού χαρακτήρα συνεχίσουν να επηρεάζουν άρνητικά τις διεθνείς συναλλαγές. Η συγκατάθεση των άλλων εταίρων στις αναπροσαρμογές των συναλλαγματικών ίσοτιμών και στις σχετιζόμενες πολιτικές θα δίνεται πάντα με τó ένα μάτι στραμμένο στα δικά τους έμπορικά συμφέροντα. Έπίσης, έχοντας ύπόψη τούς περιορισμούς στις πολιτικές των συναλλαγματικών ίσοτιμών, οι έντασσομένες χώρες ίσως άναγκαστούν να εφαρμόσουν αυστηρότερες άποπληθωριστικές πολιτικές από αυτές που θα έπιθυμούσαν, για να διορθώσουν τις σοβαρές έξωτερικές άνισοροπίες.

Άφ' έτέρου, είτε μέσα είτε έξω από τó ΕΝΣ, ή διεύρυνση είναι πιθανό να αυξήσει σημαντικά — από χρηματοδοτικής πλευράς — τις ευκαιρίες δανεισμού των έντασσομένων χωρών. Η ΕΟΚ θα μπορούσε να προσφέρει ούσιαστική βοήθεια στην αντιμετώπιση χρηματοδοτικών άναγκών των μελών της, όχι μόνο μέσω της πρόσβασης σε ειδικά κεφάλαια του ΕΝΣ ή σε άλλες πιστωτικές δυνατότητες, όπως στην περίπτωση της κοινοτικής «πετρελαιϊκής διευκόλυνσης» (oil facility) (15), αλλά και μέσω άλλων ευρύτερων μηχανισμών. Όπως στην περίπτωση της συνδυασμένης κοινοτικής ύποστήριξης για την κάλυψη των πιστωτικών άναγκών της Ίταλίας και της Ίρλανδίας μετά την αύξηση, τó 1973, της τιμής του πετρελαίου, ή Κοινότητα ξεετάζει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τó συλλογικό οικονομικό βάρος της για την προσέλκυση και άνακύκλωση μέρους της αυξανόμενης ροής πετρονομισμάτων. Οι τρεις θα συμμετείχαν σ' αυτή την προσπάθεια ως μέλη. Θα μπορούν επίσης να άπευθύνονται στις διεθνείς χρηματαγορές με την κάλυψη της Κοινότητας. Άλλοιώς θα έπρεπε να στραφούν προς άλλους οργανισμούς όπως τó Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), όπου ή έπιρροή τους είναι πολύ μικρότερη. Οι Ευρωπαϊκοί πόροι για την ενίσχυση των έντασσομένων χωρών θα είναι ποσοτικά λιγότερο σημαντικοί από την κοινοτική ύποστήριξη για την άντληση κεφαλαίων από τρίτες χώρες (λ.χ. ΟΠΕΚ). Έπίσης οι χρηματοδοτικοί πόροι των τελευταίων είναι σημαντικά πολλαπλάσιοι των ακαθάριστων χρηματικών ροών που είναι πιθανό να δεχθεί ή Ν. Ευρώπη από τις βιομηχανικές πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Σάν άποτέλεσμα όλων των παραπάνω διαδικασιών και τις επιδράσεις τους στο ίσοζύγιο πληρωμών, ή ένταξη στην ΕΟΚ θα τείνει — τουλάχιστο κατά τά πρώτα χρόνια — να όξύνει άκόμα περισσότερο την επιδείνωση των έμπορικών έλλειμμάτων των νέων μελών. Οι έντασσομένες χώρες θα χρεωθούν περισσότερο, ενώ ταυτόχρονα, θα άποκτήσουν κοινοτική ύποστήριξη για να αυξήσουν άκόμα περισσότερο τά χρέη τους. Αυτή ή ύποστήριξη ίσως άποτελέσει ένα από τά άμεσότερα χρηματικά όφελή της ένταξης στην ΕΟΚ, πολύ σημαντικότερο από τις εισπράξεις από τόν κοινοτικό προϋπολογισμό.

15) Η «oil facility» της ΕΟΚ, μπορεί σύντομα να αυξηθεί από 3 δισεκ. δολάρια σε 10 δισεκ. δολάρια. Βλ. *Financial Times*, 21 Οκτωβρίου 1980, σελ. 24.

4. Άνιστοι έταίροι και διαφοροποιημένες πολιτικές σε μία διαδικασία ολοκλήρωσης.

Η δεύτερη διεύρυνση αντιπροσωπεύει μία ιδιαίτερη αλλαγή σε σχέση με την προηγούμενη κοινοτική εμπειρία. Η Κοινότητα όχι μόνο ιδρύθηκε και διαμορφώθηκε σε μία περίοδο ανάπτυξης, αλλά και θεμελιώθηκε πάνω στην αρχή ότι στα μέλη της περιλαμβάνονται γενικά συγκρίσιμες προηγμένες βιομηχανικές οικονομίες. Τα όργανα της κοινοτικής πολιτικής είναι σε μεγάλο βαθμό ακατάλληλα για το χειρισμό των θεμάτων που θα ανακύψουν από την ένταξη τριών ουσιαστικά λιγότερο αναπτυγμένων οικονομιών. Αυτό είναι ιδιαίτερα σωστό εν όψει της σχετικής απουσίας σημαντικών κοινοτικών πόρων για τη βελτίωση των δομών παραγωγής των συγκριτικά λιγότερο προηγμένων οικονομιών. Προς το παρόν το *κοινοτικό κεκτημένο* (acquis communautaire) μόνο περιθωριακά εξυπηρετεί τις ιδιαίτερες ανάγκες των τριών έντασσομένων χωρών. Με δεδομένες τις βιομηχανικές δομές της ΕΟΚ και τον προσανατολισμό των πολιτικών τους αν το *κοινοτικό κεκτημένο* χρησιμοποιηθεί για να σταθεροποιήσει το status quo, θα δημιουργήσει συνθήκες διαιώνισης των ανισοτήτων και θα εμποδίσει μία αποτελεσματική διαδικασία ολοκλήρωσης. Έπομένως, διάφορα όργανα πολιτικής όχι μόνο πρέπει να έπρεπε αλλά και να αλλάξει ή έμφαση και το περιεχόμενό τους, έτσι ώστε να αντιμετωπισθεί η διεύρυνση.

Αν αντίθετα υιοθετηθεί μία πολιτική διατήρησης των δομών, ή ανάγκη δράσης στις έντασσομένες χώρες και ή ικανότητα δράσης τους θα είναι αντιστρόφως ανάλογες. Αυτό θα μπορούσε να ληφθεί τώρα για τη διασφάλιση των εισοδημάτων μέσω της ΚΑΠ (αντί της προώθησης διαρθρωτικών αλλαγών), την απουσία μιας αξιόλογης Κοινής Βιομηχανικής Πολιτικής, και το πολύ περιορισμένο μέγεθος και τη μικρή επίδραση της Περιφερειακής και Κοινωνικής Πολιτικής.

Αν ή αποτελεσματική ολοκλήρωση ενέχει, όπως σημειώσαμε παραπάνω, έμφαση στη συγκρισιμότητα των παραγωγικών δομών και στα συνακόλουθα επίπεδα του κατά κεφαλήν εισοδήματος και όχι απλώς στην έναρμόνιση των πολιτικών, ή έναρμόνιση αυτή αποκτά σημασία μόνο όταν προωθεί τη συγκρισιμότητα. Γι' αυτότό λόγο μία από τις βασικές κατευθύνσεις όπου θα έπρεπε να στραφεί μελλοντικά το κοινοτικό κεκτημένο θα ήταν ή προώθηση μιας γενικά αποδεκτης αντίληψης ότι απαιτείται *διαφοροποιημένη* μεταχείριση μεταξύ άνισων οικονομικά εταίρων. Διαλέξαμε συνειδητά τον όρο «διαφοροποιημένη» και όχι τον συνήθως αναφερόμενο «ιδιαιτέρη» μεταχείριση. Η ιδιαιτερότητα συνδέθηκε συχνά με την έννοια της «βοήθειας» και τη διαιώνιση όρισμένων συνδρόμων εξάρτησης. Ακόμα, οι υπάρχουσες κοινοτικές πολιτικές δεν είναι λιγότερο ιδιαίτερες για τις οικονομίες των σημερινών μελών από ό,τι οι καινούργιες που θα καταστούν αναγκαίες σε μία διευρυμένη Κοινότητα: έξ ου και ή καταλληλότητα του όρου «διαφοροποίηση».

Η προώθηση της ολοκλήρωσης δομικά έτερογενών περιοχών εξαρτάται βασικά από την αναδιάρθρωση και ανάπτυξη των σχετικά λιγότερο προηγμένων μελών τους. Σε πολύ γενικές κατηγορίες και με σημαντικές διαφορές στα πλαί-

σια κάθε κατηγορίας, ή διευρυμένη κοινότητα θα περιλαμβάνει τρεις τύπους οικονομιών: (α) Ίρλανδία, Ελλάδα και Πορτογαλία, (β) ένα μεγάλο μέρος της Ίταλίας και ή Ίσπανία, (γ) οι υπόλοιπες. Η γεφύρωση των χασμάτων μεταξύ τους και μέσα σε κάθε ένα από αυτούς τούς τύπους θα αποδειχθεί ή σοβαρότερη έσωτερική πρόκληση για την ΕΟΚ. Ίσως ή πιο σημαντική συμβολή της δεύτερης διεύρυνσης στη διαδικασία Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα μπορούσε να είναι ή ρητή δέσμευση να εφαρμοστεί διαφοροποιημένη μεταχείριση μεταξύ δομικά διαφορετικών εταίρων.

Στρεφόμεστε τώρα στη συζήτηση μερικών από τα ειδικά χαρακτηριστικά μιας διευρυμένης και διαφοροποιημένης ΕΟΚ. Θα δοθεί έμφαση στις τρεις έντασσομένες χώρες και στις κλαδικές ιδιαιτερότητες τους. Επίσης ή άποψη που παρουσιάζεται εδώ κλίνει προς τα συμφέροντα της Ν. Ευρώπης. Αυτό είναι δικαιολογημένο γιατί, όπως παρατηρήσαμε παραπάνω, μόνο αν οι έντασσομένες χώρες τείνουν να φθάσουν επίπεδα ανάπτυξης παρόμοια με αυτά των σημερινών μελών θα αποδειχθεί ή διαδικασία ολοκλήρωσης βιώσιμη και διαρκής.

Διεύρυνση και βιομηχανική ανάπτυξη των έντασσομένων χωρών.

Στό τελευταίο τέταρτο του αιώνα, παρά τις θεμελιώδεις διαφορές στο χαρακτήρα της εκβιομηχάνισής τους, οι τρεις χώρες της Ν. Ευρώπης γνώρισαν αξιόλογους ρυθμούς ανάπτυξης και διαφοροποίηση των οικονομιών τους. Κυρίως με την επέκταση του μεταποιητικού κλάδου. Αυτός αποτελούσε, στα μέσα της δεκαετίας του 1970, πάνω από το 1/5 του ΑΕΠ για την Ελλάδα και την Ίσπανία και πάνω από το 1/3 του ΑΕΠ για την Πορτογαλία. Αν και αυτοί οι αριθμοί δεν υπέχουν πολύ από τους αντίστοιχους μέσους όρους των σημερινών μελών της ΕΟΚ (16), υπάρχουν μεγάλες ποιοτικές διαφορές με την υπόλοιπη Δ. Ευρώπη όσον αφορά την παραγωγικότητα και τις άμοιβές, την ένταση χρήσης εξειδικευμένων γνώσεων και υπηρεσιών, το μέγεθος των επιχειρήσεων, τη διαφοροποίηση, τη διεθνή ανταγωνιστικότητα, κλπ. Ιδιαίτερα σημαντικές είναι ή πολύ μικρή παραγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών στη Ν. Ευρώπη, ή περιορισμένη κάθετη ολοκλήρωση, ή σημαντική συμμετοχή μικρομεσαίων επιχειρήσεων χαμηλής παραγωγικότητας (ιδιαιτέρα στην περίπτωση της Ελλάδας) και ο ύψηλός βαθμός συγκέντρωσης των εξαγωγών (ιδιαιτέρα για την Πορτογαλία αλλά και για την Ελλάδα).

Στα τελευταία 20 χρόνια οι πιο βαθιές αλλαγές πραγματοποιήθηκαν στην Ίσπανία, που, με μία σύντομη χρονική καθυστέρηση, μοιάζει βιομηχανικά με την Ίταλία. Η Ίσπανική εμπειρία βασίστηκε σε παραδοσιακές μερκαντιστικές αρχές με την εκμετάλλευση μιας σχετικά μεγάλης εγχώριας αγοράς, με έκτεταμένη προστασία και δυναμική κρατική παρέμβαση όχι μόνο στη διαμόρφωση της πολιτικής, αλλά και στην άμεση παραγωγή και στην ενεργό συμμετοχή στην προμήθεια και πώληση αγαθών και υπηρεσιών. Ταυτόχρονα, ωστόσο, ή Ίσπανία, ιδιαίτερα μετά μία σοβαρή μεταστροφή

πολιτικής τó 1959, (17) επέστρεψε, από τόν εθνικισμό στον έλεγχο τής ιδιοκτησίας τών μέσων βιομηχανικής παραγωγής, στο παραδοσιακό υπόδειγμα τής έξαρτημένης ανάπτυξης. Όχι μόνο ή Ίσπανία, αλλά και ή Πορτογαλία και ή Έλλάδα, παρουσιάζουν, πρίν από τήν είσοδό τους στην ΕΟΚ, έναν ύψηλό βαθμό διείσδυσης ξένων εταιρειών στο μεταποιητικό τους τομέα (τής τάξης του 25-33% σέ διάφορους δείκτες βιομηχανικής δραστηριότητας). Ό βαθμός αυτός ξένου έλέγχου είναι μεγαλύτερος από αυτόν τών έννέα μελών τής ΕΟΚ (μέ τήν έξαιρέση τής Ίρλανδίας και πιθανώς του Βελγίου) μετά από χρόνια συμμετοχής στην Κοινότητα.

Σημαντικό είναι και τό γεγονός τής συμμετοχής τών ειδών τής μεταποίησης κατά 50% ή περισσότερο στις συνολικές έξαγωγές τών έντασσομένων χωρών (18). Αύτή ή περίπτωση όμως αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό αρκετών χωρών που δέν έξάγουν πετρέλαιο και δέν συμμετέχουν στον ΟΟΣΑ, στα τελευταία δέκα χρόνια. Περίπου οί μισές από τές έξαγωγές ειδών μεταποίησης τών έντασσομένων χωρών γίνονται προς τές χώρες τής ΕΟΚ. Έπίσης περίπου ή πάνω από τό ένα τρίτο τών συνολικών αυτών έξαγωγών πραγματοποιούνται από επιχειρήσεις ξένης ιδιοκτησίας.

Πώς θά επηρεάσει ή διευρυνση τό βιομηχανικό μέλλον τών έντασσομένων χωρών; Υπάρχει ένας αριθμός συμπερασμάτων που μπορούμε νά καταλήξουμε και που θά προκύψουν σάν άμεση συνέπεια τής ένταξης. Υπάρχουν όμως και άλλα — ίσως τά πιο κρίσιμα — που θά έξαρτηθούν από τές πολιτικές που θά ακολουθήσει στο μέλλον ή διευρυμένη ΕΟΚ και από τήν επίδοση τών έντασσομένων χωρών.

Αυτόματες συνέπειες για τές βιομηχανίες τών Τριών.

Μερικές από τές κυριότερες, λίγο πολύ αυτόματες συνέπειες είναι οί ακόλουθες:

(1) Τό βιομηχανικό εργατικό κόστος θά αύξηθει, αν και οί πραγματικοί μισθοί δέν είναι απαραίτητο ότι θά παρουσιάσουν αύξηση — τουλάχιστον όχι για τούς ίδιους λόγους. Η αίτια είναι ή αύξηση του κόστους τών αγαθών που καταναλώνουν οί μισθωτοί (wage goods) λόγω τών ύψηλότερων τιμών που συνεπάγεται ή Κοινή Αγροτική Πολιτική. Τά ένθικά συστήματα θά στραφούν από τές έπιδοτήσεις στην κατανάλωση προς τή στήριξη τών τιμών τών γεωργικών προϊόντων.

Η αύξηση του βιομηχανικού κόστους θά τείνει νά έχει μία «μά κι» έξω» πληθωριστική επίδραση και δέν θά επηρεάσει τούς μελλοντικούς ρυθμούς πληθωρισμού, τουλάχιστον άμεσα (19). Αν και αύτή ή επίδραση θά γίνει ομοίμορφα αισθητή σέ όλες τές έντασσομένες χώρες (μία πρόσφατη άδημοσίευτη μελέτη δείχνει ότι ό συνολικός ελληνικός δείκτης τιμών καταναλωτών θά αύξηθει κατά 5% κατά τή διάρκεια τής μεταβατικής περιόδου τής ένταξης λόγω τής ΚΑΠ), αύτή που θά πληγεί περισσότερο θά είναι ή Πορτογαλία. Η χώρα αύτή είναι μία από τές λίγες ήμυ-έκβιομηχανισμένες οικονομίες όπου τά είδη διατροφής αντιπροσωπεύουν πάνω από 15% τών συνολικών τής εισαγωγών. Έπίσης

ή Πορτογαλία βασίζει σήμερα ένα σημαντικό μέρος τής στρατηγικής τής έκβιομηχάνισης στή διατήρηση ενός χαμηλού επίπεδου μισθών.

Η πληρωμή ύψηλότερων τιμών στους έγχώριους και ξένους άγροτικούς παραγωγούς θά μειώσει άκόμα περισσότερο τές δυνατότητες τής Ν. Εύρώπης νά ανταγωνιστεί μέ ανάλογα έξωκοινοτικά προϊόντα ύψηλής έντασης εργασίας.

(2) Ένα από τά ένδιαφέροντα θέματα σχετικά μέ τήν επίδραση τής ένταξης στις πρακτικές τών βιομηχανικών πολυεθνικών επιχειρήσεων άφορά τές άποκαλούμενες θεωρίες «τής γέφυρας», που έχουν δύο κυρίως έκδοχές: Η πρώτη δέχεται ότι, έν όψει τής ένταξης και λόγω γεωγραφικών και ιστορικών-γλωσσικών λόγων, ή Ν. Εύρώπη θά χρησιμεύσει σάν συνδετικός κρίκος για τές δραστηριότητες τών πολυεθνικών εταιρειών μεταξύ τής Δ. Εύρώπης και τών άγορών τής Μέσης Ανατολής και τής Λατινικής Αμερικής. Αύτή ή έρμηνεία είναι τελείως λανθασμένη. Η ένταξη δέν είναι άναγκαία για τήν εφαρμογή ενός τέτοιου σχήματος ολοκλήρωσης, μέσω τών πολυεθνικών. Αντίθετα και αν λάβουμε ύπόψη τά συνολικά συμφέροντά τους, οί πολυεθνικές είναι πιο πιθανό νά έμποδίσουν παρά νά προωθήσουν τές έξαγωγές τής Ν. Εύρώπης προς τόν Τρίτο Κόσμο. Κι' αυτό γιατί έχουν ήδη έγκαταστάσεις στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, δραστηριότητες παρόμοιες και ανταγωνιστικές μέ αυτές που επίσης έλέγχουν στή Ν. Εύρώπη. Έπιπλέον, ή πολιτική τής επιχειρησιακής τους ολοκλήρωσης έχει σάν βασικό στόχο τής συμπληρωματικότητα τής παραγωγής κυρίως μέ τή χώρα προέλευσης ή μ' άλλες βιομηχανικά αναπτυγμένες οικονομίες κι όχι μέ τές ήμβιομηχανισμένες χώρες τής Ν. Εύρώπης.

Στή δεύτερη έκδοχή τής θεωρίας τής «γέφυρας», γίνεται δεκτή ή αντίθετη κατεύθυνση τών έμπορικών ροών. Δηλαδή, ή Ν. Εύρώπη, όπως και ή Ίρλανδία, αναμένεται νά χρησιμεύσει σάν μία χρήσιμη πλατφόρμα για τές πολυεθνικές που δέν προέρχονται από τήν ΕΟΚ — ιδιαίτερα από τές ΗΠΑ και όλο και περισσότερο από τήν Ίαπωνία — για τήν έξασφάλιση μιάς πρόσδεσης (foothold) σέ μία προστατευτική Κοινότητα. Αύτή ή έρμηνεία έχει μεγαλύτερη έγκυρότητα. Έκείνο όμως που μπορεί νά άποδοθεί στην ίδια τή διευρυνση είναι πολύ λιγότερο από ό,τι ισχυρίζεται ή αντίστοιχη έρμηνεία. Έπίσης, έχοντας ύπόψη τόν ένδοκινοτικό ανταγωνισμό για τήν προσέλκυση τών πολυεθνικών (μέσω έπενδυτικών έπιδοτήσεων, φορολογικών άπαλλαγών, κλπ.), ένα μεγάλο μέρος του καθαρού όφέλους θά τό προσποριστούν μάλλον οί ξένες εταιρείες παρά οί φιλοξενούσες χώρες.

17) Βλ. J. Munoz, S. Roldan and A. Serrano, *La Internacionalizacion del Capital en Espana* (1978).

18) Στην περίπτωση τής Ελλάδας, που γνώρισε μία από τές σημαντικότερες μεταβολές στή σύνθεση τών έξαγωγών, τά προϊόντα μεταποίησης αντιπροσωπεύουν τό 11% τών συνολικών έξαγωγών τό 1961 και έφτασαν τό 50% τό 1978.

19) Αντίστοιχη επίδραση στις τιμές θά προκαλέσει ή φορολογική μεταβολή μέ τό φόρο προστιθέμενης άξίας.

Πολλές από τις πιθανές «περιπτώσεις επιτυχίας» στη νότιο-ευρωπαϊκή ανακατανομή δραστηριοτήτων από τις πολυεθνικές (όπως στους κλάδους της αυτοκινητοβιομηχανίας και των ηλεκτρικών συσκευών), θα είναι σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητες από τη διεύρυνση. Οι δυνάμεις της επιχειρησιακής ολοκλήρωσης στις περιπτώσεις αυτές και η προκύπτουσα διεθνής ειδίκευση αποτελούν στοιχεία πολύ ισχυρότερα από τις κοινοτικές πολιτικές περιφερειακής ολοκλήρωσης (20).

Μεταφορικά πλεονεκτήματα, ή ύπαρξη μιᾶς εργατικής δύναμης εξοικειωμένης με την τεχνολογία, και μιᾶς συγκριτικά μεγάλης τοπικής αγοράς για την αντιστάθμιση των εξαγωγικών δραστηριοτήτων, καθιστούν την Ίσπανία κύριο αποδέκτη τέτοιων δραστηριοτήτων από τις πολυεθνικές. Ἡ Πορτογαλία αντίθετα θα προσφέρει τη βάση για την παραγωγή αγαθών με μεγαλύτερη ένταση εργασίας και εύκολοτερον στη μεταφορά (λ.χ. ηλεκτρονικά και σχετικά μικρά, ειδικευμένα μεταλλουργικά και μηχανολογικά εξαρτήματα). Ἐν ὅμως ἡ Πορτογαλία διαλέξει αὐτὸν τὸν τύπο ειδίκευσης θα πρέπει νὰ ἀνταγωνιστεῖ μετὰ τις ἐναλλακτικές λύσεις πού προσφέρουν ἄλλες ἀναπτυσσόμενες χώρες ἔξω ἀπὸ τὴν

ΕΟΚ. Τέλος, ἡ Ἑλλάδα δὲν εἶναι πιθανὸ νὰ προσφέρει πολλές ἀξιόλογες εὐκαιρίες γιὰ τέτοιες ἐπιχειρήσεις, μετὰ ἔξαιρηση, ἴσως στὴ βιομηχανία εἰδῶν διατροφῆς. (Ἡ τελευταία, ὡστόσο, γίνεται ὄλο καὶ περισσότερο ἕνας τομέας ἐντασης κεφαλαίου καί, ὅπως οἱ ἑλληνικές ἐξαγωγές μεταλλευμάτων, θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴ διαθεσιμότητα μερικών τουλάχιστον ἐγχώρων πηγῶν πρωτογενῶν προϊόντων).

(3) Σὲ μερικά παραδοσιακά βιομηχανικά προϊόντα καὶ ἢ σὲ μερικές κατηγορίες «εὐαίσθητων» αγαθῶν στὴν Κοινότητα, ἡ διεύρυνση θὰ προσφέρει, ὅπως παρατηρήσαμε νωρίτερα, ὀρισμένα πλεονεκτήματα σὲς ἐντασσόμενες χώρες. Αὐτά τὰ πλεονεκτήματα πηγάζουν ἀπὸ τὴ μεγαλύτερη ἀσφάλεια τῆς πρόσβασης — ἀν καὶ ὄχι σὲ ὄλα τὰ «εὐαίσθητα»

20) Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι ἡ ἀπόφαση τῆς Ford Motor Company νὰ ἐγκαταστήσει στὴν Ἰσπανία μιὰ Εὐρωπαϊκὴ ἐξαγωγικὴ πλατφόρμα πρὶν ἀπὸ τὴν κατάρρευση τοῦ Φρανκικοῦ καθεστώτος, ἄρα πρὶν ὑπάρξει ὅποιαδήποτε δυνατότητα νὰ ἐνταχθεῖ ἡ Ἰσπανία στὴν ΕΟΚ.

προϊόντα — σέ μιά αγορά όχι μόνο μεγαλύτερη αλλά και προστατευόμενη, έναντι των τρίτων χωρών, μέσω της αυξανόμενης χρήσης μη δασμολογικών φραγμών. Όσον αφορά τη δημιουργία καινούργιου εμπορίου, οι χώρες έξω από την Κοινότητα θα ωφεληθούν ελάχιστα, αν θα ωφεληθούν καθόλου, από τη διεύρυνση.

Μπορούμε καθαρά νά διακρίνουμε τīs τρίτες χώρες πού τά βιομηχανικά τους συμφέροντα θά πληγούν περισσότερο από τη διεύρυνση, όπως και τīs κύριες κατηγορίες προϊόντων όπου θά εκδηλωθεί μετατόπιση τού εμπορίου (trade diversion).

Στή Μεσογειακή λεκάνη, ή Τυνησία και τό Μαρόκο είναι πιθανά οι χώρες πού θά πληγούν περισσότερο. Αντίθετα, ή άμεση μετατόπιση εμπορίου από τīs χώρες τού Μάσερεκ (Συρία, Λίβανος, Αίγυπτος και Ίορδανία), δέν θά είναι πολύ αξιόλογη: οι βιομηχανικές τους εξαγωγές πρὸς τήν ΕΟΚ δέν είναι σημαντικές. Ταυτόχρονα όμως οι προοπτικές τού Μάσερεκ γιά αύξηση τών εξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων πρὸς τήν Κοινότητα θά περιοριστούν σημαντικά στό μέλλον λόγω τής ένταξης (π.χ. αίγυπτιακά κλωστοϋφαντουργικά). Στήν περίπτωση τού Μαρόκου ή μεγαλύτερη βιομηχανική άπειλή πού υπάρχει αφορά επεξεργασμένα φωσφάτα και φωσφορικά λιπάσματα (λόγω τών Ισπανικών εξαγωγών) όπως και σέ μερικές ιδιαίτερες κατηγορίες ύφαντουργικών προϊόντων (λ.χ. χαλιά, ψάθες, ταπετσαρίες και όρισμένα ειδικά ύφαντουργικά προϊόντα και σχετικά ύφασματα). Στīs τελευταίες κατηγορίες προϊόντων οι σημερινές εξαγωγές τού Μαρόκου πρὸς τήν ΕΟΚ ξεπερνούν τό άθροισμα τών Έλληνικών και Ίσπανικών εξαγωγών. Η χώρα πού θά πληγεί περισσότερο από τη διεύρυνση στό εμπόριο παραδοσιακών προϊόντων είναι ή Τυνησία, βασικά στήν ύφαντουργία και τή βιομηχανία ένδυμάτων, και σέ μικρότερο βαθμό στά καταγεγραμμένα φωσφάτα και στή βιομηχανία φελλού. Στήν ύφαντουργία και τά ένδυματα θά υπάρξει σύγκρουση συμφερόντων όχι μόνο μέ τīs έντασσόμενες χώρες και ένα μεγάλο άριθμό μικρομεσαίων Αφρικανών παραγωγών ένταξης — εργασίας, αλλά και όρισμένες Εύρωπαϊκές (κυρίως Γαλλικές αλλά και Όλλανδικές και Γερμανικές) πολυεθνικές πού έχουν επενδύσει στήν Αφρική. Αύτή ή ένδο-εύρωπαϊκή σύγκρουση (π.χ. οι έντασσόμενες χώρες — έναντίον τών Γαλλικών πολυεθνικών) σέ σχέση μέ τīs εξαγωγικές προοπτικές τής Αφρικής εμφανίζεται επίσης στήν περίπτωση ξένων επενδύσεων σέ όρισμένες χώρες τού Συμφώνου τού Λομέ (21).

Η επίδραση τής διεύρυνσης στīs Άσιατικές νέο-έκβιομηχανιζόμενες χώρες ή NICs (σ.μ.: Newly Industrialising Countries), είναι πολύ πύο περίπλοκη λόγω τής ύπολογίσιμης και πολύ πρόσφατης έκτεταμένης επένδυσης στήν τεχνολογική βελτίωση και ποιότητα — μέ εξαίρεση τά είδη ύπόδησης — τών προϊόντων πού εξαγωγή στήν ΕΟΚ. Αν δέν εγερθούν νέοι φραγμαί στό εμπόριο, ή διεύρυνση δέν θά δημιουργήσει αξιόλογη μετατόπιση τού εμπορίου. Μιά εξαίρεση είναι ή ναυπηγική βιομηχανία, όπου αν οι έντασσόμενες χώρες (ιδιαίτερα ή Ίσπανία) φθάσουν ένα επίπεδο διακοινοτικού εμπορίου παρόμοιο μέ αυτό τών σημερινών μελών, θά δημιουργηθούν δυσκολίες γιά τīs Άσιατικές NICs. Ένας άλλος προβληματικός κλάδος είναι ή βιομηχανία χάλυβα και σιδήρου (ιδιαίτερα γιά τή Ν. Κορέα), παρόλο πού τό πρόβλημα εδώ

ανακύπτει λιγότερο από τη διεύρυνση (π.χ. υπερβάλλουσα παραγωγή τής Ίσπανίας) και περισσότερο από τη σημερινή πλεονάζουσα δυναμικότητα, ιδιαίτερα στή Γαλλία και τό Βέλγιο.

Όμως, οι Άσιατικές NICs θά πρέπει — σάν συνέπεια τής διεύρυνσης — νά παγώσουν λίγο-πολύ τīs παραδοσιακές εξαγωγές τους στά σημερινά επίπεδα και νά πουλάνε σέ χαμηλότερες τιμές γιά νά διατηρήσουν τά μερίδιά τους στήν αγορά. Οι πρόσφατες σημαντικές επενδύσεις τους γιά έκσυγχρονισμό (π.χ. παραγωγική δυναμικότητα στήν κλωστοϋφαντουργία μέ περίπου 8 εκατ. άδράχτια τό 1977), θά μεταφραστούν σέ καλύτερους όρους άνταλλαγής γιά τήν Κοινότητα.

Στά κλωστοϋφαντουργικά και στά ένδυματα ή Νότια Κορέα, τό Χόνγκ-Κόνγκ (ό κύριος εξαγωγέας) και ή Ταϊβάν εξήγαγαν πρὸς τήν ΕΟΚ τό 1976 πάνω από δύομισυ φορές τήν αντίστοιχη ποσότητα κλωστοϋφαντουργικών και ένδυμάτων πού εξήγαγαν οι Τρεις. Άρα, αν μετά τη διεύρυνση εγερθούν νέοι φραγμαί στό εμπόριο, ή μετατόπιση εμπορίου από τīs άσιατικές NICs μπορεί νά είναι σημαντική σ' αυτά τά προϊόντα.

Στά ηλεκτρονικά, πού αποτελεί γιά τīs Άσιατικές NICs έναν σημαντικό τομέα επενδύσεων, εξαγωγικής προώθησης και ίσχυρου διεθνούς άνταγωνισμού (ιδιαίτερα στήν έγχρωμη τηλεόραση και άλλα ηλεκτρονικά καταναλωτικά προϊόντα), ή διεύρυνση μάλλον δέν θά δημιουργήσει αξιόλογη μετατόπιση εμπορίου. Μεταξύ άλλων λόγω, εύρωπαϊκές πολυεθνικές (π.χ. ή Philips) και άμερικανικές πολυεθνικές (π.χ. General Electric, Texas Instruments και Westinghouse), πού συμμετέχουν σέ δραστηριότητες μέ βάση τήν ΕΟΚ, συμμετέχουν επίσης σημαντικά σέ εξαγωγές ηλεκτρονικών ειδών από τīs Άσιατικές NICs. Οι Ιαπωνικές όμως πολυεθνικές (Sanyo, Hitachi, κλπ.), γιά νά κερδίσουν και νά διατηρήσουν μιά ίσχυρή πρόσβαση στήν κοινοτική αγορά, ίσως χρειαστούν παραγωγικές βάσεις μέσα στήν ΕΟΚ. Αυτό είναι φανερό από συμφωνίες, πού άνακοινώθηκαν πρόσφατα, γιά πολύ ύπολογίσιμες Ιαπωνικές επενδύσεις ένταξης κεφαλαίου στήν ηλεκτρονική βιομηχανία στήν Ίρλανδία. Τέτοιες κινήσεις όμως από τά Ιαπωνικά εξαγωγικά συμφέροντα εξαρτώνται λιγότερο από τήν ίδια τη διεύρυνση παρά από τό γενικότερο ένδιαφέρον τους γιά νά εξασφαλίσουν πρόσβαση στήν αγορά τής ΕΟΚ.

Τέλος, ή μετατόπιση εμπορίου από τīs χώρες πού συμμετέχουν στή Συνθήκη τού Λομέ στό βιομηχανικό τομέα ένόψει τής διεύρυνσης, παρόλο πού είναι σοβαρή γιά μερικά προϊόντα (π.χ. κλωστοϋφαντουργικά), και μερικές χώρες (π.χ. Καμερούν), ποσοτικά μάλλον δέν θά είναι πολύ σημαντική. Αυτό όφειλεται βασικά στό αρκετά περιορισμένο μέγεθος τών βιομηχανικών εξαγωγών από τīs χώρες αυτές πρὸς τήν ΕΟΚ, παρά τήν προτιμησιακή τους μεταχείριση. Όμως, όπως στήν περίπτωση τών χωρών τού Μάσερεκ, μελλοντικές δυνατότητες γιά επέκταση βιομηχανικών εξαγωγών από τīs χώρες τής Συνθήκης τού Λομέ πρὸς τīs χώρες τής ΕΟΚ θά επηρεαστούν άρνητικά.

(4) Η πύο άποφασιστική, άμεση επίπτωση τής ένταξης στή βιομηχανική ανάπτυξη τών νοτιοευρωπαϊκών χωρών άφορά τήν απώλεια έθνικου έλέγχου πάνω στή διαχείριση τής έγχώριας αγοράς. Ο έλεγχος αυτός άποκτά μεγαλύτερη σπουδαιότητα όταν τό επίπεδο άνάπτυξης και οικονομικής

δύναμης ανάμεσα στους εμπορικούς εταίρους είναι άνισο, όταν ή ταχεία όρθολογική όργάνωση έπηρεάζει σημαντικά τό επίπεδο πλεονάζουσας παραγωγικής δυναμικότητας, και όταν στίς διεθνείς συναλλαγές επικρατούν δομικές άνισοροπίες και αύξημένη άβεβαιότητα. Έφόσον όλες αυτές οι συνθήκες επικρατούν την έποχή όπου προσχωρεί ή Ελλάδα και όπου αρχίζουν οι διαπραγματεύσεις μέ την Ισπανία και την Πορτογαλία γιά την ένταξή τους, τά προβλήματα πού προκύπτουν έχουν ζωτική σημασία. Άν ή διεύρυνση άπλως ενισχύσει την κατάκτηση των άγορών τής ευρωπαϊκής περιφέρειας από τόν ευρωπαϊκό βιομηχανικό πυρήνα, τότε ή ολοκλήρωση θά όδηγήσει στή διαιώνιση των διαθρωτικών άνισοροπιών στή Δ. Ευρώπη.

Είναι φανερό ότι ή ύπαρξη διαφόρων μορφών τοπικού έλέγχου στήν έγχώρια άγορά δέν σημαίνει άναγκαστικά ότι ακολουθείται ή «κατάλληλη» πολιτική γιά την ανάπτυξη. Έξάλλον, «καταλληλότητα» είναι όρος σχετικός, μέ δεοντολογικές προεκτάσεις. Οι πολιτικοί επιστήμονες από καιρό έχουν άσχοληθεί μέ τούς παράγοντες πού καθορίζουν την κρατική πολιτική (22). Πρόσφατα επίσης, ώριμότερη οικονομική άνάλυση έχει επιχειρήσει νά συνδέσει ρητά, όχι μόνο τή συνολική λογική, αλλά και τίς συγκεκριμένες λεπτομέρειες των βιομηχανικών και έμπορικών πολιτικών, μέ τίς ιδιαίτερες δομές των οικονομικών και μή-οικονομικών κέντρων έξουσίας σέ κάθε δεδομένη χώρα (23). Στή Ν. Ευρώπη, μελέτες γιά ξεχωριστές χώρες κλίνουν πρós τό συμπέρασμα, ότι ή θεωρία γιά τή βιομηχανική προστασία ή ό έθνικός ανάπτυξιακός προγραμματισμός μπορούν σέ περιορισμένο μόνο βαθμό νά έξηγήσουν τίς συγκεκριμένες πολιτικές πού έχουν επιλεγεί. Οι πολιτικές αυτές συχνά άντανακλούν τή σχετική οικονομική ισχύ των συμφερόντων πού θίγονται, καθώς και τήν ικανότητα τους νά έπηρεάζουν τή δασμολογική (και μή-δασμολογική) προστασία. (24). Επίσης, όπως δείχνουν τά στοιχεία γιά τό έμπόριο και τίς ξένες επενδύσεις στή Ν. Ευρώπη, οι οικονομίες της επισιιάζονται ήδη σέ άρκετό βαθμό από τό οικονομικό περίγραμμα του δυτικοευρωπαϊκού βιομηχανικού πυρήνα.

Γιά νά εκτιμήσουμε λοιπόν τίς επιπτώσεις τής διεύρυνσης στή βιομηχανική ανάπτυξη τής Ν. Ευρώπης, ή σχετική έπιλογή δέν είναι στατική και άπλοική: δηλαδή ή συνέχεια του σημερινού «έθνικού» έλέγχου στήν έγχώρια άγορά ή άπώλεια αυτού του έλέγχου. Άντίθετα, ύπάρχει μία σειρά δυνατών έναλλακτικών λύσεων. Κάθε μία άνταποκρίνεται σέ διαφορετικούς συνδυασμούς του συσχετισμού δυνάμεων και σέ διαφορετικές πιθανότητες γιά τήν πραγματοποίηση κάθε μιάς από αυτές. Επίσης, ή κάθε μία έχει διαφορετική επίδραση μέ ή χωρίς τή διαδικασία τής διεύρυνσης. Όλες πάντως συγκεντρώνονται γύρω από δύο κεντρικά θέματα:

α) Τι σημαίνει έλεγχος πάνω στίς άγορές τής Ν. Ευρώπης και πώς άσκειται αυτός ό έλεγχος;

β) Πώς αλλάζει ό βιομηχανικός καταμερισμός εργασίας στή Δυτική Ευρώπη από τή διεύρυνση, και τί ρόλο θά παίξουν στόν καταμερισμό αυτόν οι έντασσόμενες χώρες;

Έφόσον οι άπαντήσεις σ' αυτά τά έρωτήματα δέν προκύπτουν αυτόματα από τήν πράξη προσχώρησης, αλλά έξαρτώνται από τό χαρακτήρα της και τούς διάφορους τρόπους πού μπορεί νά πραγματοποιηθεί, οι άντίστοιχες άπαντήσεις

θά είναι άναγκαστικά ύποθετικές. Είναι όμως πιά βασικές από τίς άμεσες, αυτόματες επιπτώσεις πού έξετάσαμε προηγούμενα.

Σπρατηγικές έπιλογές στίς Κοινοτικές βιομηχανικές πολιτικές και ή σημασία τους γιά τή διεύρυνση.

Όσον άφορά τή Ν. Ευρώπη (γενικότερα τήν ευρωπαϊκή περιφέρεια) τό περιεχόμενο του ευρωπαϊκού καταμερισμού εργασίας στή βιομηχανία πού έννοείται από τή σημερινή ΕΟΚ διαγράφεται σέ μεγάλο βαθμό από τούς έξής τέσσερις παράγοντες:

Α) Η ΕΟΚ, υπό τούς περιορισμούς τής παραγράφου Β (παρακάτω) ένθαρρύνει τίς έξαγωγές από τήν περιφέρεια τής Ευρώπης πρós τό κέντρο σέ: α) δραστηριότητες έντασης εργασίας και χαμηλών ήμερομισθίων (όπως από τήν Πορτογαλία και τήν Ιρλανδία), β) προϊόντα πού βασίζονται σέ έγχώριες πρώτες ύλες μέ σχετικά μικρή προστιθέμενη άξία στή μεταποίηση (π.χ. ήμικατεργασμένα μεταλλεύματα από τήν Ελλάδα, γ) προϊόντα τυποποιημένης τεχνολογίας και έντασης εργασίας μέσης έξειδίκευσης (ειδικά από τήν Ισπανία), και δ) παραδοσιακά προϊόντα μέ χαμηλό δυναμισμό ζήτησης (όπως κλωστοϋφαντουργικά και άνάλογα προϊόντα από τήν Πορτογαλία και τήν Ελλάδα).

Β) Περιορίζει τίς εισαγωγές των «ευαίσθητων» προϊόντων τής από τήν περιφέρεια, άκόμα και όταν έμπίπτουν στίς παραπάνω κατηγορίες τής παραγράφου Α (π.χ. μέσω τής Συμφωνίας Πολυ-ένών), ή περιορίζει άκόμα και τήν παραγωγή αυτών των προϊόντων (π.χ. μέσω τής δανειοδοτικής πρακτικής των ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών όργανισμών).

Γ) Προωθεί τήν άμεση έξαγωγή προϊόντων έντασης τεχνολογίας και ειδίκευσης από τόν ευρωπαϊκό βιομηχανικό

21) Γιά μία λεπτομερή περιγραφή αυτού του θέματος: βλ. L. Mytelra et M. Dolan, «The EEC of the ACP countries», στίς D. Seers and C. Vaitos (eds.), *Integration of Unequal Development: The Experience of the EEC*, (London, Macmillan, 1980).

22) Γιά μία έπισκόπηση τέτοιων θεωριών και των συνεπειών τους γιά τή διαδικασία τής οικονομικής ανάπτυξης, όπως έρμηνεύονται από έναν πολιτικό επιστήμονα, βλ. A. Stepan, *The State and Society*, Princeton University Press, 1978.

23) Γιά τήν περίπτωση τής δασμολογικής πολιτικής των ΗΠΑ βλ. τήν άνάλυση από τόν G.K. Helleiner «Transnational Enterprises and the New Political Economy of U.S.A. Trade Policy», *Oxford Economic Papers*, Vol. 9, No. 1, March 1977.

24) Γιά τήν περίπτωση τής Ελλάδας, βλ. A. Mitsos, «The Rationale of Tariff Protection of Greek Industry», Ph. D. Dissertation, University of Pittsburg, 1975, σελ. 168. Γιά τίς άλληλοσυγκρούμενες συμβουλές πού δόθηκαν στήν Πορτογαλία γιά τή βιομηχανική της ανάπτυξη από διαφορετικές ομάδες, βλ. German Development Institute, *Portugal's Industrial Policy in terms of Accession to the European Community* (Berlin, GDI, 1980).

πυρήνα προς την ευρωπαϊκή περιφέρεια (μέσω της ύποστηρικτης στην επιχειρησιακή ολοκλήρωση από τις πολυεθνικές εταιρείες).

Δ) Συγκεντρώνει στον ευρωπαϊκό βιομηχανικό πυρήνα την ανάπτυξη των δυναμικών βιομηχανιών, της τεχνολογίας και των αντίστοιχων δραστηριοτήτων που απαιτούν ιδιαίτερη ειδικευση.

Αυτά τα τέσσερα βασικά στοιχεία της σημερινής στρατηγικής θα συνέχιζαν να επηρεάζουν τις προτιμήσεις της ΕΟΚ αν δεν γινόταν κι άλλη διεύρυνση. Στην πράξη, η μόνη αξιολογητέα αλλαγή που θα μπορούσε να είχε γίνει σ' αυτήν την περίπτωση για τη Ν. Ευρώπη θα εξαρτιόταν από το βαθμό στον οποίο η ΕΟΚ θα μπορούσε να εφαρμόσει το τμήμα Γ' της «αποκαλυφθείσας προτιμήσεως» της για τον ευρωπαϊκό καταμερισμό εργασίας. Η διαχείριση της εγχώριας αγοράς στην περιφέρεια (όπως στην Ισπανία) και οι εξαγωγές — ιδιαίτερα προς λιγότερο αναπτυγμένες γειτονικές χώρες (π.χ. η στρατηγική της Βραζιλίας στη Λατινική Αμερική) — θα μπορούσαν να προωθήσουν ένα όρισμένο επίπεδο βιομηχανικής ανάπτυξης στην ευρωπαϊκή περιφέρεια. Οι δυνατότητες και τα όρια εφαρμογής μιάς τέτοιας στρατηγικής εξαρτώνται όμως από τη συγκεκριμένη χώρα (π.χ. η Ισπανία έχει τη δυνατότητα να ακολουθήσει όρισμένες πολιτικές ενώ η Ελλάδα δεν έχει), από το ρόλο που παίζει η επιχειρησιακή ολοκλήρωση των πολυεθνικών, και από την εξέλιξη του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος.

Με τη διεύρυνση ανοίγονται τρεις διαφορετικές δυνατότητες εξελίξεων στο βιομηχανικό τομέα. Με την πρώτη, ο σημερινός ευρωπαϊκός καταμερισμός βιομηχανικής εργασίας θα παραμείνει με την επικύρωση από την ΕΟΚ της σχέσης κέντρου-περιφέρειας. Αυτό είναι το πιο πιθανό να συμβεί αν οι σημερινές πολιτικές και κατευθύνσεις επεκταθούν και στη μελλοντική διευρυμένη Κοινότητα. Σ' αυτή την περίπτωση, τα βραχυπρόθεσμα και όρισμένα από τα μεσοπρόθεσμα συμφέροντα του ευρωπαϊκού βιομηχανικού πυρήνα θα ευνουχισθούν. Επίσης, οι έντασσόμενες χώρες, θα φέρουν ένα όχι άμελητο —γι' αυτές— κόστος της σημερινής οικονομικής κρίσης και των απαιτήσεων προσαρμογής. Αυτά τα αποτελέσματα θα γίνουν ένα λιγότερο ή περισσότερο μόνιμο χαρακτηριστικό μιάς δυαδικής δομής στην Ευρώπη, όπου τα όφελος και τα όρια θα μοιράζονται άνισα. Αν ο ρόλος της Νότιας Ευρώπης συνεχίσει να συγκεντρώνεται, σε μεγάλο βαθμό, στην παραγωγή και εξαγωγή μη δυναμικών παραδοσιακών προϊόντων, και σε δραστηριότητες χαμηλής παραγωγικότητας, χαμηλών μισθών και έντασης εργασίας, τότε οι διαφορές στο κατά κεφαλή εισόδημα με την υπόλοιπη Κοινότητα θα διατηρηθούν και θα αυξηθούν. Θα αποκλειστούν επίσης πιο μακροπρόθεσμες ευρωπαϊκές αναπτυξιακές στρατηγικές.

Το οικονομικό κόστος για όλη την Κοινότητα μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα θα συνίσταται στη χαμένη ευκαιρία να δημιουργήσει μια πιο ετήμερυσσα αγορά στον ευρωπαϊκό Νότο (που θα χρειάζεται εισαγωγές από τη Δ. Ευρώπη), (25), στις συνεχιζόμενες πιέσεις ανεργίας στην περιφέρεια (όπως δείχνει το παράδειγμα της Ιρλανδίας) (26) καθώς και αυξανόμενα προβλήματα με αναπτυσσόμενες χώρες. Στην τελευταία περίπτωση οι ειδικές ανάγκες της ευρωπαϊ-

κής περιφέρειας, αν εξακολουθήσει να είναι τέτοια, θα μπορούσαν να επηρεάσουν μεγαλύτερα συμφέροντα της Ευρώπης στον Τρίτο Κόσμο (ιδιαίτερα στη Βόρεια Αφρική). Θα ενισχυθούν επίσης δυνάμεις για τη διάλυση της Κοινότητας, και θα εμφανιστούν υποψήφιοι και για αποχώρηση όχι μόνο από την πρώτη, αλλά και από τη δεύτερη διεύρυνση.

Ένα δεύτερο σενάριο θα μπορούσε να περιλαμβάνει δύο στοιχεία: α) τούς όρους με τους οποίους έγιναν οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη — σε μια κοντόφθαλμη γενικά προοπτική, με βάση όχι τις πραγματικές ανάγκες του ευρωπαϊκού νότου, αλλά με βάση τις λιγότερες δυνατές παραχωρήσεις από την πλευρά της Δ. Ευρώπης, και β) ένα χρηματοδοτικό σχέδιο όπως το αντίστοιχο του «Σχεδίου Μάρσαλ» ή τις «Προτάσεις Μπράντ» για τη Ν. Ευρώπη. Άμεση συνέπεια του δεύτερου στοιχείου — όπως προέβλεπε ήδη μια πρόταση του δυτικογερμανικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος στα μέσα της δεκαετίας του '70 που θάφτηκε γρήγορα — θα είναι να αυξηθεί σημαντικά το μέγεθος των διαθέσιμων

25) Θα δξυνθούν επίσης οι δυαδικές δομές ανάμεσα στους απασχολούμενους στην περιφέρεια, για να μην αναφερθούμε στους άνεργους. Η περίπτωση της Πορτογαλίας από αυτή την άποψη είναι χαρακτηριστική. Το 1975, αν χρησιμοποιήσουμε για κάθε κατηγορία βιομηχανικής παραγωγής, ως υποκατάστατο του κατά κεφαλή εισοδήματος ή της παραγωγικότητας, τη σχέση: μερίδιο στη βιομηχανική προστιθέμενη αξία/μερίδιο στην απασχόληση, τότε η δυαδική φύση της δημιουργίας κατά κεφαλή εισοδήματος μέσω της βιομηχανικής ειδικεύσης γίνεται φανερό. Οι παραδοσιακές δραστηριότητες έντασης εργασίας είχαν αντίστοιχη τιμή για τον παραπάνω δείκτη σημαντικά μικρότερη από τη μονάδα. Με άλλα λόγια, ένα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό απασχολούμενων παρήγαγε ένα πολύ μικρότερο ποσοστό της προστιθέμενης αξίας στους αντίστοιχους βιομηχανικούς κλάδους στην Πορτογαλία. Επίσης, ο δείκτης αυτός έτεινε να μειωθεί από το 1971 (όποτε ήταν 0,75) ως το 1975 (0,71). Σε αντίθεση, σύγχρονες δραστηριότητες έντασης εργασίας παρουσίασαν, και στα δύο χρόνια, μια μεγαλύτερη τιμή για το δείκτη αυτόν και από αυτές άκμα τις δραστηριότητες ενδιάμεσης έντασης εργασίας. Και οι δύο έδειχναν μια αυξητική τάση, μόλις κάτω (το 1971) και μόλις πάνω (το 1975) από τη μονάδα. Οι δραστηριότητες έντασης κεφαλαίου, όπως θα περιμέναμε κανείς, παρουσίασαν δείκτη σημαντικά μεγαλύτερο από τη μονάδα. Όμως, είναι εξίσου σημαντικό ότι ο τελευταίος αυτός δείκτης μειώθηκε από το 1971 (2,1) ως το 1975 (1,6) για τις δραστηριότητες έντασης κεφαλαίου. Οι υπολογισμοί βασίστηκαν σε στοιχεία των Ήνωμένων Έθνών, *Yearbook of Industrial Statistics*, από στατιστικές που παρουσιάζονται στο German Development Institute, δ.π., Πίνακες 1 και 2.

26) Παρόλο που οι εισροές ξένων επενδύσεων ήταν πολύ σημαντικές στην Ιρλανδία (αντιπροσώπευαν το 55% της αξίας της ακαθάριστης βιομηχανικής παραγωγής και το 65% των αντίστοιχων εξαγωγών στην περίοδο 1952-74), οι συνολικές πιέσεις ανεργίας εξακολουθούν να παραμένουν ανυποχώρητες. Όρισμένα χρόνια ακόμα και ο απόλυτος αριθμός των απασχολούμενων στη βιομηχανία μειώθηκε, παρ' όλη τη γενική άνοδο της παραγωγής και των εξαγωγών. Για μια εξέταση αυτών των προβλημάτων, βλ. W. Hillebrand, «Probleme der Industrieentwicklung Und Der Industrieplanung In Kleinen Landern: Der Fall Irland». GDI Working Paper, 1979.

χρηματοδοτικών πόρων για παραγωγικές επενδύσεις που έχει ανάγκη η Ν. Ευρώπη. Έτσι πιστεύεται ότι οι έντασσόμενες χώρες θα προσεγγίσουν οικονομικά την ύπολοιπη ΕΟΚ. Επίσης, αναμένεται ότι η μεγαλύτερη ζήτηση για άγαθα και υπηρεσίες από τον ευρωπαϊκό βιομηχανικό πυρήνα — κύριου προμηθευτή των αυξημένων επενδύσεων της Ν. Ευρώπης — θα έχει σαν άμεσο αποτέλεσμα να δώσει μία σημαντική ώθηση στις σήμερα σε κρίση οικονομίες του. Κατά συνέπεια, το σχέδιο αυτό παρουσιάζεται σαν μίαν έλκυστική πρόταση που θα ικανοποιήσει «άμοιβαία συμφέροντα».

Η πρόταση όμως αυτή έχει ουσιαστικά μειονεκτήματα. Όσον αφορά τον ευρωπαϊκό βιομηχανικό πυρήνα, υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για την πολιτική βιωσιμότητα ενός τέτοιου σχεδίου (27). Το παράδειγμα της αντίδρασης της δυτικογερμανικής κυβέρνησης έχει ήδη αναφερθεί, για να μη μλήσουμε για τη θέση της βρετανικής κυβέρνησης πάνω σε τέτοια σχέδια διεθνούς κενυαϊσμού. Πιο άμεση σημασία έχει εδώ ότι για την ευρωπαϊκή περιφέρεια μία άπλωσ χρηματοδοτική λύση στα προβλήματα της διεύρυνσης μπορεί να αποδειχτεί ότι συγκαλύπτει μόνο, και δεν αντιμετωπίζει, τα αναστοφικά και κρίσιμα προβλήματα που παρουσιάζονται στη Δ. Ευρώπη σήμερα. Αυτά είναι τα ακόλουθα:

Α) Όσον αφορά τις σημερινές σχέσεις της ΕΟΚ με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ, είναι δυνατό να εξασφαλιστεί η αναδιάρθρωση και η μελλοντική ευημερία της γηραιάς ήπειρου χωρίς μία Κοινή Βιομηχανική Πολιτική απέναντι στις ΗΠΑ και την Ίαπωνία; Τα βαρύτερα προβλήματα δεν περιορίζονται μόνο στις έμπορικές σχέσεις στις βιομηχανίες αυτοκινητών, συνθετικών ινών, ηλεκτρικών συσκευών και άλλων συναφών, αλλά αφορούν επίσης την ανάπτυξη κλάδων έντασης τεχνολογίας στην αεροναυπηγική, μικρο-ηλεκτρονική, στην ενέργεια κλπ. Η δύναμη πρόσφατων γεγονότων έχει ήδη προκαλέσει μερικές σοβαρές σκέψεις, και μερικές πρωτοβουλίες, άμυντικές προς το παρόν, για μία κοινή βιομηχανική-τεχνολογική πολιτική στην Κοινότητα. Έφόσον υπάρχουν ισχυρά αντίθετα συμφέροντα που θα αντιταχθούν σε μία τέτοια ευρωπαϊκή κίνηση, δεν είναι περίεργο ότι τα πρώτα βήματα γίνονται από την ανάγκη να αντιμετωπιστούν «έξωτερικές» απειλές — οι ΗΠΑ, η Ίαπωνία και οι Ασιατικές ΝΙC.

Β) Όσον αφορά τον ευρωπαϊκό Νότο, τίθενται τρία θεμελιώδη έρωτήματα: α) Μπορεί μία χρηματοδοτική λύση να αντικαταστήσει μία συμφωνία για τον καταμερισμό βιομηχανικής εργασίας μέσα σε μία διευρυμένη Κοινότητα; (π.χ. θα μπορούσαν αυτοί οι πρόσθετοι πόροι να χρησιμοποιηθούν για να χρηματοδοτήσουν μία επέκταση της βιομηχανίας χάλυβα στην Ίσπανία, μία σοβαρή ανάπτυξη του ναυπηγικού κλάδου στην Ελλάδα, ή τις επενδυτικές ανάγκες δραστηριοτήτων στην Πορτογαλία που θα προσελκύσουν πολυεθνικές με Ξω-κοινωνική βάση;). β) Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ν. Ευρώπη είναι κυρίως χρηματοδοτικής φύσης, ή μήπως θεσμικής, οργανωτικής και τεχνολογικής φύσης; (π.χ. ή λειτουργία του κρατικού μηχανισμού στην Ελλάδα, ή λειτουργία μικρών και μεσαίων παραδοσιακών επιχειρήσεων στην Πορτογαλία, ή τεχνολογική βάση ενός κλάδου παραγωγής μηχανών στην Ίσπανία κλπ.). Και γ) Ένα τέτοιο, προφανώς μαζικό, χρηματοδοτικό σχέδιο, άκόμα και αν οργανωθεί σε πλατιά βάση από την Κοινότητα με τη συμμετοχή

των έντασσομένων χωρών, θα καταλήξει στην πρακτική του εφαρμογή στην έδραϊωση μιάς «Pax Germanica» ή μιάς «Pax Franco-Germanica» στη Ν. Ευρώπη; Το σχέδιο Μάρσαλ, ενώ όμολογουμένως εφαρμόστηκε σε πολύ διαφορετικές ιστορικές συνθήκες και συσχετισμό δυνάμεων, μήπως δεν σταθεροποίησε την άμερικανική παρουσία και στη νότια και στη βορειοδυτική Ευρώπη;

Τά θέματα που ανακύπτουν από τους παραπάνω προβληματισμούς είναι πειστικά και κεφαλαιώδη. Η πρώτη προτεραιότητα για μία διευρυμένη Κοινότητα, που αντιμετωπίζει διαρθρωτικά προβλήματα στην παγκόσμια οικονομία, αφορά το περιεχόμενο και την κατανομή των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Η χρηματοδότηση τέτοιων δραστηριοτήτων θα είναι όπωσδήποτε ένα πρόβλημα, αλλά μόνο ως παράγωγο πλιό θεμελιακών επιλογών οικονομικής στρατηγικής.

Αυτό μās οδηγεί στο τρίτο σενάριο, που απαιτεί πολιτική διορατικότητα, αλλά και συνεχή και σκληρή διαπραγμάτευση, στα πλαίσια της διευρυμένης ΕΟΚ. Οι κύριες γραμμές του θα αποτελούσαν μία Κοινή και Διαφοροποιημένη Βιομηχανική Πολιτική (ΚΔΒΠ) στην Κοινότητα, με τρεις γενικούς στόχους. Όσον αφορά τη Ν. Ευρώπη, θα περιλάμβανε:

α) Αύξήσεις στο μέσο επίπεδο βιομηχανικής παραγωγικότητας της περιοχής (έργο που θα απαιτήσει όχι μόνο την πλιό ορθολογική οργάνωση σημερινών δραστηριοτήτων σε κλάδους παραδοσιακούς και έντασης εργασίας, αλλά και μία στροφή προς προϊόντα μεγαλύτερης τεχνολογικής ειδίκευσης και μεσαίας έντασης κεφαλαίου).

β) Την αντίστοιχη επέκταση της εγχώριας αγοράς (λαμβάνοντας υπόψη τις υπάρχουσες εισοδηματικές διαφορές στη Δ. Ευρώπη) και τη στενότερη σύνδεση ανάμεσα στην τοπική αγορά και σε επιλεγμένες τοπικές βιομηχανίες. Και

γ) Μία ένίσχυση και διαφοροποίηση των εξαγωγικών επιδόσεων.

27) Μερικά από τα κύρια αντιπεριβήματα στις προτάσεις της Έκθεσης Μπράντ δεν αφορούν μόνο τις επιπτώσεις τους στις σχέσεις Βορρά-Νότου. Αντίθετα συγκεντρώνονται γύρω από τη θέση ότι μία ταχύτερη συνολική ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας, ένόψει σοβαρών διαρθρωτικών ανισοροπιών, θα μπορούσε να δημιουργήσει στρατηγικά προβλήματα σε ισχυρά συμφέροντα μέσα στο Βορρά. Τέτοια προβλήματα είναι: α) οι επιπτώσεις μιάς μεγαλύτερης ζήτησης για κατανάλωση ενέργειας στο συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα στον ΟΠΕΚ και στις Βόρειες οικονομίες, και β) την έσωτερική κατανομή οικονομικής ισχύος, ιδιαίτερα σε σχέση με τα συνδικάτα, στις έκβιομηχανισμένες χώρες. Η χαμηλή άνεργία και ο ύψηλός ρυθμός ανάπτυξης της περιόδου πριν από το 1974 προκάλεσαν ένα κύμα αύξησης στα μέσα επίπεδα μισθών μεγαλύτερων από τις αύξήσας στην παραγωγικότητα. Η παρούσα κρίση θα έχει σαν άμεσο αποτέλεσμα την αναδιάρθρωση του συσχετισμού δυνάμεων ανάμεσα στις οργανωμένες ομάδες μέσα στο Βορρά. Τά κοινωνικά προβλήματα που δημιουργούνται, αν διευθετηθούν πολιτικά, μπορεί να ενισχύσουν θεμελιώδεις μορφές του συσχετισμού δυνάμεων μέσα στις έκβιομηχανισμένες χώρες.

Ἡ ἐκπλήρωση τέτοιων στόχων, παρόλο πού εἶναι ἀντίθετη μέ ὀρισμένα βραχυχρόνια συμφέροντα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ βιομηχανικοῦ πυρήνα, θά ἐξασφαλίσῃ μιά εὐρύτερη ἀγορά γιά συνολικές ἐξαγωγικές δυνατότητες ἀπό τά σημερινά μέλη τῆς ΕΟΚ πρὸς τά νέα μέλη. Ἐπίσης θά ἀποτελέσῃ ὀπωδήποτε τή βάση γιά μιά ἐνοποιημένη Κοινότητα μέ συγκρίσιμα μέλη. Ἡ ἀναπτυξιακή ἐπίδοση μιάς τέτοιας διευρυμένης ΕΟΚ, καθώς καί ἡ διανεμητική τῆς ἐμφαση, δέν θά βασίζονταν σ' ἕνα σύστημα διεθνῶν μεταβιβάσεων πληρωμῶν, πού πιθανά θά εἶχε πολιτικές δεσμεύσεις — παρόλο πού πρέπει νά αὐξηθοῦν σημαντικά τά κοινοτικά κονδύλια τοῦ Περιφερειακοῦ καί τοῦ Κοινωνικοῦ Ταμείου. Ἀντίθετα, τά βασικά στοιχεῖα μιάς κοινῆς ὀικονομικῆς πολιτικῆς θά καθορίζονταν ἀπό τούς παράγοντες πού οὐσιαστικά προσδιορίζουν τή διακρατική ἐπίδοση καί τήν κατανομή τῶν ὀφελῶν στίς χώρες-μέλη τῆς ΕΟΚ, δηλαδή τήν εἰδίκευση τῆς παραγωγῆς καί τούς ὀρους ἀνταλλαγῆς.

Ἀπό τή σκοπιά τῶν ἐντασσομένων χωρῶν, μιά τέτοια πολιτική θά ἔχει ἀνάγκη ἀπό μιά πολύ ὑψηλότερου ἐπιπέδου καί ἀπαιτητικῆς ἐπίδοσης, ὀχι μόνο τοῦ παραγωγικοῦ τομέα, ἀλλά καί τοῦ κρατικοῦ. Γιά ἱστορικούς λόγους, ἡ Ἰσπανία πλεονεκτεῖ ἀπό αὐτή τήν ὀποψη. Στήν Ἑλλάδα, ἡ πιό ἄμεση καί ἀπαραίτητη ἀλλαγῆ πού θά προκαλέσῃ ἡ ἐνταξῆ στήν ΕΟΚ, μᾶλλον δέν θά ἀφορᾷ τή βιομηχανία καί τή γεωργία, ἀλλά τή λειτουργία τοῦ κρατικοῦ τομέα, πού εἶναι ὀ πιό ἀπαρχαιωμένος καί ἀναποτελεσματικός ἀπό τούς Τρεῖς νέους ἢ μελλοντικούς ἑταίρους τῆς ΕΟΚ.

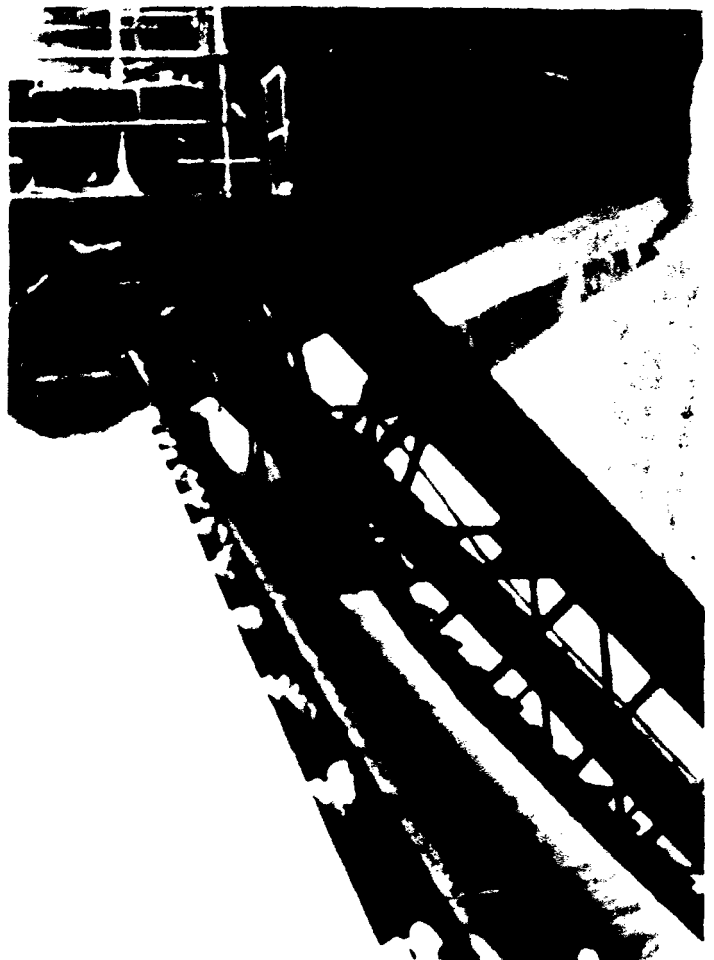
Ἡ ἐφαρμογή μιάς τέτοιας πολιτικῆς γιά τή Ν. Εὐρώπη θά μπορούσε νά περιλάμβανε συλλογικές πολιτικές δεσμεύσεις καί διαπραγματεύσεις σέ τρεῖς κείριους ὀικονομικούς τομείς:

1) Στούς εὐαίσθητους τομείς τῆς ΕΟΚ, οἱ ἐντασσομένες χώρες δέν θά ἔπρεπε νά ἐμποδιστοῦν, μέσω κοινοτικῶν περιορισμῶν στήν ἐπένδυση καί στήν παραγωγή (ὀπως στή βιομηχανία χάλυβα), ἢ μέσω χρηματοδοτικῶν περιορισμῶν (ὀπως αὐτοῖ πού ἐπιβάλλονται τώρα ἀπό τήν Εὐρωπαϊκή Τράπεζα Ἐπενδύσεων), νά ἐπικτείνουν τήν ἐγχώρια παραγωγή, τοῖλάχιστον ὀσοπὺ νά καλύψει, σέ ἀποτελεσματικῆ καί ἀνταγωνιστικῆ βάση, τήν τοπική ζήτηση. Γιά νά ὑπάρξουν ὀφέλη ἀπό τήν ἐνδοκλαδικῆ βιομηχανικῆ ἐξειδίκευση, αὐτοῖ οἱ στόχοι θά μπορούσαν νά πραγματοποιηθοῦν μέ τήν ἀντίστοιχη ἐναρμόνιση περιοριστικῶν μέτρων τῆς κοινοτικῆς πολιτικῆς μόνον ὀταν οἱ ἐντασσομένες χώρες θά φθάσουν νά ἔχουν συγκρίσιμα μεγέθη μεταξύ τῶν κλαδικῶν ἐξαγωγῶν καί εἰσαγωγῶν τούς στοῦς τομείς αὐτοῦς στήν ἐνδοκοινοτικῆ τους ἐμπόριο. (Δηλαδή, ὀταν π.χ. οἱ ἐξαγωγές χάλυβα τῆς Ἑλλάδας πρὸς τήν ΕΟΚ θά εἶναι τοῦ ὕψους τῶν εἰσαγωγῶν τῆς στήν ἴδιο κλάδο ἀπό τήν Κοινότητα). Ἔτσι, ὀ βιομηχανικός πυρήνας τῆς ΕΟΚ θά συγκρατηθεῖ ἀπό τό νά ἐξασκεῖ πιέσεις στήν κοινοτική πολιτική, μέ βασικό ὀκοπό νά χρησιμοποιῆσει τίς ἀγορές τῆς Ν. Εὐρώπης γιά νά λύσει ἕνα μέρος τῶν προβλημάτων του στίς εὐαίσθητες βιομηχανίες του.

Ἐπομένως γιά μιά τέτοια πολιτική θά εἶναι, μεταξύ ἄλλων, ἡ βιομηχανία χάλυβα, μέ τίς σημαντικές κάθετες διαισθησεις τῆς. Αὐτό ἀφορᾷ τήν Ἑλλάδα (ὀπου ἡ γενική ἀναλογία ἐξαγωγῶν πρὸς εἰσαγωγές τό 1977 ἦταν 49%) καί τήν Πορτογαλία (14%), ὀπως καί τό ναυπηγοεπισκευαστικό

κλάδο στήν Ἑλλάδα (3.1%) καί τή βιομηχανία χημικῶν ἰνῶν στήν Πορτογαλία (9%), στήν Ἰσπανία (76.4%) καί στή Ἑλλάδα (29.5%). Ἀντίστοιχη πολιτική μπορεῖ νά ἐφαρμοστεῖ στίς ἐξαγωγές πρὸς χώρες ἔξω ἀπό τήν ΕΟΚ, ἰδιαίτερε πρὸς λιγότερο ἀνεπτυγμένες χώρες. Σέ μιά τέτοια περίπτωση, ἡ Κοινότητα δέν θά ἐξελιχθεῖ σέ ἕνα μηχανισμό γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς παραγωγῆς στούς ὑπάρχοντες παραγωγούς πού δέν εἶναι ἀναγκαστικά οἱ πιό ἀποδοτικοί. Στό μέλλον μπροστά στή συνεχιζόμενη δυσλειτουργία τοῦ παγκόσμιου ὀικονομικοῦ συστήματος, μπορεῖ νά προστεθοῦν κι ἄλλοι κλάδοι στόν κοινοτικό κατάλογο τῶν «εὐαίσθητων» βιομηχανιῶν π.χ. πολτός καί χαρτί, ὕποδηματα, πετροχημικά. Οἱ ἀρχές πολιτικῆς πού διαγράφηκαν παραπάνω θά ἔπρεπε νά ἐπικταθοῦν σέ ὀλες τίς ἀνάλογες περιπτώσεις.

2) Ἡ ὀλη μελλοντική ὀικονομικῆ ἀνάπτυξη τῶν ἐντασσομένων χωρῶν θά ἐξαρτηθεῖ σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τήν ἰκανότητά τους νά χρησιμοποιῆσουν, σέ ἐπιλεγμένες δραστηριότητες, τήν ἐγχώρια ἀγορά τους γιά νά ἐνισχύσουν τίς βιομηχανικές τους δυνατότητες. Ἡ Ἰταλία ἔχει ἀναφερθεῖ ὀάν παράδειγμα μιάς σχετικῆ λιγότερο ἀνεπτυγμένης ὀικονομίας,

πού χρειάστηκε (και της επιτράπηκε) να «παραβιάσει» μερικούς κανόνες της ΕΟΚ. Αυτό αποδείχτηκε απαραίτητο για την τοπική ανάπτυξη σημαντικών Ιταλικών βιομηχανιών, ιδιαίτερα της ναυπηγικής. Η Ιταλία κατόρθωσε έτσι να υπερδιπλασιάσει τον όγκο των εξαγωγών της σε σχέση με τις εισαγωγές, σε λιγότερο από μία δεκαετία (ως το 1977), ξεκινώντας από μία σχετικά χαμηλή βάση.

Οι κρίσιμοι τομείς της ανταγωνιστικής μάχης για τις αγορές των εντασσομένων χωρών θα είναι βασικά οι σύγχρονοι κλάδοι έντασης ειδικευμένης και ημι-ειδικευμένης εργασίας, καθώς και οι κλάδοι ενδιάμεσης έντασης κεφαλαίου. Το 1977 αυτές οι δύο κατηγορίες αντιπροσώπευαν: το 40% και το 34% αντίστοιχα των βιομηχανικών εισαγωγών της Πορτογαλίας. Επίσης στην Ελλάδα πάνω από το μισό των συνολικών εισαγωγών της από την ΕΟΚ προερχόταν από τρεις κλάδους: μη ηλεκτρικά μηχανήματα, ηλεκτρικά μηχανήματα και μεταφορικός εξοπλισμός.

Κεντρικό στοιχείο της πολιτικής αυτής θα μπορούσε να είναι η εφαρμογή της αρχής της «νηπιακής βιομηχανίας» σε δραστηριότητες στις εντασσομένες χώρες που θα καθοριστούν από διαπραγματεύσεις. Σε μία περίοδο πέντε ως δέκα ετών θα μπορούσαν να εφαρμοστούν διαφοροποιημένες προτιμησιακές πολιτικές. Αυτό θα ήταν αντίθετο με τη θεολογία της ΕΟΚ για ελεύθερη διακίνηση αγαθών και υπηρεσιών. Η προηγούμενη έμπειρία μαρτυρεί όμως ότι συμμόρφωση συνήθως απαιτείται από τα «ύλλα» μέλη της ΕΟΚ, ενώ στις «έγχωρες» πολιτικές εφαρμόζεται η αίρεση. Πρωταρχική σημασία θα είχε η χρησιμοποίηση της αγοραστικής δύναμης των αντίστοιχων δημόσιων τομέων, πρακτική που χρησιμοποιείται άρκετά συχνά από τα υπάρχοντα μέλη της ΕΟΚ.

3. Τέλος, η ΕΟΚ ως σύνολο θα αντιμετωπίσει όλο και περισσότερο την ανάγκη να ακολουθήσει κοινή βιομηχανική πολιτική σε επιλεγμένες δραστηριότητες υψηλής τεχνολογίας. Μία τέτοια ενέργεια θα προκαλέσει την έντονη αντίδραση των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας. Η πείρα από άλλες περιπτώσεις περιφερειακής ολοκλήρωσης μαρτυρεί ότι πολυεθνικές εταιρείες, που είναι ήδη εγκατεστημένες, απεχθάνονται ιδιαίτερα αυτές τις πρωτοβουλίες. Δεν φοβούνται μόνο την επέμβαση διακυβερνητικών σχεδιασμών και συμφωνιών στο δικό τους επιχειρησιακό προγραμματισμό και λήψη αποφάσεων, αλλά και την εμφάνιση νεοφερμένων πολυεθνικών σε διεκδικούμενες αγορές.

Οι εντασσομένες χώρες θα έπρεπε να ενθαρρύνουν ενεργά τέτοιες πρωτοβουλίες στην Κοινότητα, σε συνδυασμό με τη δική τους συμμετοχή σ' αυτές (π.χ. η σημερινή συμμετοχή της Ισπανίας στο πρόγραμμα του Airbus). Μία στρατηγική «συνεχών άλμάτων» (Leap-Frogging) προς τομείς υψηλής τεχνολογίας (σε αντίθεση με τη συμβατική υπόδειξη για ειδικευση σε παραδοσιακές δραστηριότητες έντασης εργασίας και χαμηλής εξειδίκευσης) θα μπορούσε να επιταχύνει την τεχνολογική πρόοδο της Ν. Ευρώπης. Θα απαιτήσει επίσης υιά επέκταση των παραδοσιακών αντιλήψεων για το περιεχόμενο της βιομηχανικής πολιτικής για να περιλάβει και καλά οργανωμένες και σαφείς πολιτικές για την επιστήμη και την τεχνολογία.

Τέτοιες πρωτοβουλίες περιέχουν προφανείς κινδύνους όπως έδειξε η πείρα του Κογκρέντ). Όμως τα συμφέροντα

πού διακυβεύονται — τόσο για την ΕΟΚ ως σύνολο όσο και για τις εντασσομένες χώρες — είναι πολύ σοβαρά, και απαιτούν την άμεση μέριμνα και συμμετοχή όλων των κρατών μελών. Στο κάτω-κάτω, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα δεν είναι δοσμένα αλλά δημιουργούνται.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις.

Η πολιτική ώθηση αποτελεί, όπως σημειώσαμε στις πρώτες γραμμές αυτού του άρθρου, τη βάση για τη δεύτερη διεύρυνση της ΕΟΚ. Παρ' όλα αυτά οι οικονομικές συνέπειες, με τους κινδύνους τους αλλά και τις ευκαιρίες τους για τις τρεις εντασσομένες χώρες, είναι τόσο σημαντικές, που θα επηρεάσουν θεμελιακά τη θέση της Ν. Ευρώπης στη γηραιά ήπειρο. Θα προκαθορίσουν επίσης τις μελλοντικές πολιτικές πραγματικότητες και τις αντιλήψεις για τη συμμετοχή στην Κοινότητα. Η διεύρυνση δεν αποτελεί μία απλή αλλαγή από έννέα σε δώδεκα μέλη. Αντίθετα, δημιουργείται μία ποιητικά νέου τύπου Κοινότητα, που έχει ανάγκη να λειτουργήσει και να ευημερήσει σ' ένα ουσιαστικά διαφορετικό παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον.

Παρά τό γεγονός ότι η διεύρυνση θα έχει ορισμένες σοβαρές αυτόματες οικονομικές συνέπειες, η εξέλιξη του «κοινοτικού κεκτημένου» δεν θα έπρεπε να θεωρείται ότι αποσκοπεί απλώς στη διατήρηση υπαρχόντων προνομίων και υποχρεώσεων. Αντίθετα, τα αποτελέσματα πολιτικών πρωτοβουλιών, οι σκληρές διαπραγματεύσεις γύρω από εναλλακτικές λύσεις και η συγκεκριμένη εφαρμογή των πολιτικών, θα αποδειχθούν οι άξονες για την εξέλιξη της Κοινότητας. Επίσης, οι εξωτερικές συνθήκες του παγκόσμιου οικονομικού περιβάλλοντος θα απαιτήσουν την ικανότητα για συνεχείς προσαρμογές.

Τό μήνυμα αυτών των συμπερασματικών σκέψεων βασίζεται στην εκτίμηση ότι αν δεν δημιουργηθούν νέες δεσμεύσεις με πολιτική διορατικότητα στο κοινοτικό επίπεδο, και αν δεν πραγματοποιηθεί ουσιαστική αναδιάρθρωση στις εντασσομένες χώρες, τότε η διεύρυνση βασικά θα ενισχύσει και θα θεσμοποιήσει μία άνισα διαρθρωμένη και δυαδική Δ. Ευρώπη. Ο σημερινός χαρακτήρας των ενδο-ευρωπαϊκών σχέσεων κέντρου-περιφέρειας θα δξυνθεί ακόμα περισσότερο.

Αν από την άλλη πλευρά, μπορούν να πραγματοποιηθούν εναλλακτικά σενάρια, ακόμα και αν αντιμετωπίσουν ισχυρή αντίδραση από κατεστημένα συμφέροντα, τότε η περιόσταση μπορεί να αποτελέσει σημαντική ευκαιρία για να αλλάξει ο υπάρχων καταμερισμός εργασίας και να δημιουργηθούν πιο συγκρίσιμες οικονομικές δομές ανάμεσα στα έθνη της Δ. Ευρώπης. Μόνο τότε θα αποκτήσει ουσιαστικό νόημα ό όρος «ολοκλήρωση».